

Kanton Zürich
Bildungsdirektion
Volksschulamt

Çarçoveya Plana Hînkirinê ji bo Hîndekarîya Ziman û Çanda Welêt (ZÇW/HSK)

Bi ravekirinên şertûmercên giştî yên
hîndekarîyê

Naverok

Destpêk	3
1 Armanca Çarçoveya Plana Hînkirinê	5
2 Têgîn û ramanên bingehîn	7
Têgîn	7
Ramanên bingehîn	7
Avayî û binyat	8
3 Têgihîştina hînbûn û hîndekarîyê	10
Hîndekarîya li ser şarezayîyêbingeha şarezayîyê	10
Nirxandina li ser şarezayîyêbingeha şarezayîyê	10
Dersa malê/erka li malê were kirin	11
Alavên hînkirinê û materyalên hîndekarîyê	11
Hilbijartina rêbazan	12
Bêalîbûna hîndekarîyê	12
4 Beşa «ziman»	14
Wate û diyarkirina armancên qada beşê	14
Dîdaktîka pirzimanîyê	15
Qadên şarezayîyê	15
5 Beşa «xweza, mirov û civak»	18
Wate û armancên beşan	18
Qada şarezayîyê	19
6 Ji bo hînkirina di her astekê de	23
Asta 1	23
Asta 2	24
Asta 3	24
Pêveka I: Şertûmercên giştî yên li Kantona Zurich'ê	32
Pêveka II: Ast û mijar – awirek giştî	37
Ez û yên din –	37
Jîyana Bi-hev-re	37
Pêveka III: Çavkanî	43

Impressum

Herausgeberin

Bildungsdirektion Kanton Zürich, Volksschulamt

Erarbeitet in Zusammenarbeit mit den HSK-Trägerschaften

Wissenschaftliche Beratung durch Dr. Ursula Ritzau, PH FHNW, und Prof. em. Dr. Dr. Basil Schader, PHZH

Gestaltung

raschle & partner
raschlepartner.ch

Übersetzung

Interserv AG

Kontakt

Volksschulamt, Abteilung Besondere Förderung
Sektor Interkulturelle Pädagogik
Walchestrass 21
8090 Zürich
+41 43 259 53 61
ikp@vsa.zh.ch www.zh.ch/hsk

Die Orientierung an diesem Lehrplan wird auch in anderen Kantonen empfohlen: Basel-Landschaft, Basel-Stadt, Bern, Glarus, Luzern, Schaffhausen, St. Gallen und Thurgau.

Kanton Zürich
Gemeinnütziger Fonds

Finanzielle Unterstützung durch den gemeinnützigen Fonds des Kantons Zürich

Vollständig überarbeitete

4. Auflage 2023

© Bildungsdirektion Kanton Zürich

Destpêk

Bipêşdebirina şarezayîyên *pirzimanî û transçandî*, di nav erkên pêwîst ên xwendegehê de ne. Ev armanc, di Hîndekarîyên Ziman û Çanda Welatê-jêder (ZÇW) ên ji derfetên Xwendegeha-gel tîn pêşkêşkirin de jî tê şopandin. Di vê hîndekarîyê de, zarokên *duzimanî*, *pirzimanî* û ciwan, şarezayîyên xwe yê di *zimanê welatê-jêder* de bi pêş de dibin. Wekî din, li ser *jîngehê* û çanda welatê-jêder zanista xwe bi pêş dixin. Hîndekarîya ZÇW'yê, li Kantona Zurich'ê ji aliyê *dewletên jêder* û komeleyên taybet ve tê dayîn. Ev yek, zêdeyî pêncî salan e, ji Birêvebirîya Perwerdeyê desteka pişeyî (teknîkî) û îdarî distîne.

Birêvebirîya Xwendegeha-gel a Kantona Zurich'ê sala 2011an ji bo vê hîndekarîyê, bi çarçoveyeke Plana Hînkirinê hewl dide alîkarîyê bi birêvebirên ZÇW'yê û kesên din ên pispor re bike, da ku çarçoveyeke Plana Hînkirinê ya li kantonên din ên almanîaxêv jî were bikaranîn bi pêş de bibin. Armanc gihandina hev a planên hînkirinê yê yeko yeko tîn pêşkêşkirin û lihevanîna wan a bi Plana Hînkirinê ya xwendegeha-gel re bû. Di vê Çarçoveya Plana Hînkirinê ya berdest a li ser xebat hatiye kirin de, guhertinên polîtîkayên perwerdeyê li gor pevkirina bi Plana Hînkirinê-21 re, hatine kirin. Bi vê yekê re, di nav vê xebatê de serrastkirinên di warê naverok û ziman de yê bi hevkarîya mamosteyên ZÇW'yê, birêvebirîyên sazîyên ZÇW'yê û hin kesên din ên pisporên vê beşê re hatine esasgirtin, hene.

Ji bo çêkirina vê weşanê

Çarçoveya Plana Hînkirinê xwe li Plana Hînkirinê-21 ê Xwendegeha-gel digire. Hinek bendên nivîsê yê Plana Hînkirinê-21 ji ber vê yekê rasterast yan jî bi kêmguhertinan di vê weşanê de hatine bicîkirin. Beşa 1 wate û armanca Çarçoveya Plana Hînkirinê rave dike û kurtenêrînekê li ser Hîndekarîya ZÇW'yê ya ji destpêkê heta îro dide. Beşa 2 agahîyên bingeîn şîrove dike. Beşa 3 têgihîştina hînbûn û hînkirinê digire dest. Beşên 4 û 5 cih didin her du beşên «ziman» û «xweza, mirov û civak»ê. Li gel vê wateya beşê tîne ser zimên û dawî beşên şarezayî yê dikevin nav şarezayîyên têkildar vedibêje. Hinek birêvebirîyên ZÇW'yê herwiha mamosteyên wan rêbazên avakirina şarezayîyan bi xwe diyar dikin. Ji ber vê yekê beşa 6 xwe bi ramanên gelemperî yê yeko yeko astan bisînor dike.

Ferhengok (beşa 7), ji ber beşeke mezin a ferhengoka Çarçoveya Plana Hînkirina ZÇW'yê ya berê hatiye girtin. Hinek guhertin li gor ferhengoka weşana EDKê ya bi navê «Hîndekarîya Ziman û Çanda Welêt ZÇW» (Anja Giudici, Regina Bühlmann 2014) hatine kirin. Ferhengok cih dide hemû têgehên di vê nivîsê de bi awayê *xwar* hatine nivîsîn. Ji van yê herî girîng li jêr in: Zimanê di Hîndekarîya ZÇW'yê de tê hînkirin, ku ev ji bo piraniya zarokan *Zimanê wan ê yekem*, ji bo hinekan *Zimanê-duyem* e. Ev Plana Hînkirinê ya berdest zimanê xwendegehê di hîndekarîya ZÇW'yê de wek *zimanê welatê-jêder* destnîşan dike.

Di pêvekê de (beşa 8), bingeîn qanûnî yê hîndekarîya ZÇW'yê ya li Kantona Zurich'ê û herwisa agahîyên Sazîya Xwendegehên-gel a li ser pêkanînen wan cih digrin. Li gor her astê awirek li ser mijarên dikarin bî dayîn û herwisa çavkaniya di nivîsê de derbas dibe, hatiye pêvekirin.

1 Armanca Çarçoveya Plana Hînkirinê

Armanca vê Çarçoveya Plana Hînkirinê, bersivandina pêdiviyên rojane yên zarokên *duzimanî* yan *pirzimanî* yên tev li kûrsên ên ZÇW'yê dibin e û ev bi Plana Hînkirinê-21 re hevseng e. Armanca bikaranînê bi sê alîyan e:

Destpêkê Çarçoveya Plana Hînkirinê alîkarîya birêvebirîyên ZÇW'yêê dike, ku planên xwe yên hînkirinê bi pêş de bibin û bi Plana Hînkirinê-21 re kûrdîne bikin. Tevî vê yekê, rewşên cihêreng hene: Birêvebirîyên ZÇW'yê, ên pêşniyazeke nû ya hîndekarîyê çêkin, dikarin vê çarçoveyê wek rênîşana sazkirina plansazîya xwe ya hîndekarîyê bi kar binin. Berpirsyarên xwedî piştgirîya dewletî, bi giştî Plana Hînkirinê ya ji aliyê wezaretê perwerdeyê ya *welatên-jêder* ve hatine pêşkêşkirin, bi kar tînin. Divê ew naveroka plana xwe ya hîndekarîyê, li gor pêdiviyê wisa hevseng bikin, ku ev bi armanc û naveroka Çarçoveya Plana Hînkirinê ya ZÇW'yê re ji hev bigire û bi wê re nekeve nakokîyê. Hemû birêvebirîyên ZÇW'yê dikarin li gor pêdivî û şertên xwe, giraniyê bidin ser yeko yeko şarezayî û beşên Çarçoveya Plana Hînkirinê. Ji ber ku zarok tenê di hefteyê de du yan çar saetên hîndekarîyê tên cem wan û komên şagirdan ji aliyê temen, zanîna heye û performansê ve bi piranî ji komên newekhev pêk tên, divê pêdiviyên wan ên herî pêşîn werin diyarkirin.

A duwemîn Çarçoveya Plana Hînkirinê ya Birêvebirîya Perwerdehiyê, bingeha ezmûna fermîbûna kûrsên îyeke birêvebirîyeke ZÇW'yê ye. Fermîbûn wê tenê gava kûrsên berpirsyariyan û planên wan ên hînkirinê û hîndekarîya wan li gor Çarçoveya Plana Hînkirinê be, pêk were.

Ger planeke hînkirinê ya welatê-jêder hebe, divê ew wisa bê sazkirin, ku çawa ew û Çarçoveya Plana Hînkirinê ya ZÇW'yê hevseng bin û di rewşeke lihevnekirinê de jî karibin bigihînin hev. Bi rêya vê erkê di birêvebirina pêvajoya fermîbûnê de ev Plana Hînkirinê ya berdest ji bo berpirsyariyên ZÇW'yê û kûrsên wan werin fermîkirin, pêwîstî ye: Ew çarçoveyê wiha diyar dike, ku karibin wê bi armancên xwe yên taybetî û naveroka plana xwe ya hînkirinê re bikin yek û derbasî nav hîndekarîya xwe bikin.

A sêyemîn; Çarçoveya Plana Hînkirinê ji bo hemû beşdaran, wek bingeha têgihîştinê xizmetê dide: ew ji bo berpirsyariyên kûrsan, mamosteyên ZÇW'yê, rayedarên niştecih û yên kantonan û herwisa ji bo enstîtûyên perwerdeyê bingeheke hevbeş e ji bo şert û merc, armanc, naverok û têgehên hîndekarîya ZÇW'yê pêşkêş dike. Ev Çarçoveya Plana Hînkirinê li gor şert û pêdiviyên rojane yên li Kantona Zurich'ê hatiye çêkirin. Qesda ji gotina "Plana Hînkirinê-21" Plana Hînkirinê-21 a Zurich'ê ye.

Ji destpêkê heta roja me hîndekarîya ZÇW'yê

Kûrsên ZÇW'yê yên destpêkê yên li Kantona Zurich'ê, di salên 1930î de, bi inşiatîfa penaberên siyasî yên Îtalî çêbû. Bi zêdebûna hatina koçberên Îtalî re, hejmara van kûrsan her gav zêdetir bûye. Di dawîya salên 1960î û destpêka salên 1970yî de ji aliyê malbatên ji neteweyên din jî, derfetên/xizmetên bi vî awayî bi pêş ketin. Ji aliyê *dewletên-jêder* ên têkildar ve hêdî hêdî girtineke ser xwe ya vê xizmetê bi pêş ket. Şêwra Perwerdehiyê (îro Şêwra Hîndekarîyê), destpêkê di 21ê Hezîrana 1966an de di vê mijarê de biryar girt û destûr da, ku kûrsên bi vî awayî bi armanca ceribandî, di polên xwendegehan de werin birêvebirin. Lê destpêkê, ev yek tenê ji bo hîndekarîya Îtalî bû û wekî din jî hîndekarî nikarîbû di dema „diyarkirî ya dersdana xwendegehan de“ bihata dayîn.

Şêwra Perwerdehiyê, bi biryara xwe ya dawîn a di 16ê Gulana 1972an de, wek ji bo Îtalî, ji bo kûrsên ZÇW'yê yên spanyolî jî şaredariyên xwendegehan azad berda, da ku di demên hebûna xwendegêhê de jî cî ji wan re were dayîn. Di heman salê de, Konferansa Swîsre ya Birêvebirîyên Perwerdehiya Kantonan (EDK), destûra dayîna 2 saetan hîndekarîya ZÇW'yê ya di nav dema perwerdehiyê de, pêşniyaz kir.

Di sala 1982an de konsulxaneyên giştî yên Îtalî û spanî û her wiha „Koma Koordînasyona Yekîtiya Malbatên Xerîb a li Zurich'ê“, ji Şêwra Perwerdehiyê daxwaz kirin, ku kûrsên ên ZÇW'yê li giştîya kantonê

wek xizmetên xwendegehê werin dîtin û deqdayînên (notên mamoste bidin şagirdan) bawernameyên ZÇW'yê derbasî ser bawernameyên xwendegehê werin kirin. Şêwra Perwerdehiyê bi biryara xwe ya di 8ê Mijdara 1983an de, ev daxwaz li ber çav girt û bi armanca ceribandîne, bikaranîna vî mafi, ji bo kûrsên bi vî awayî yên hemû neteweyan nas kir. Vê sazkirina nû, hêjabûna kûrsan bilind kir û ew zêdetir dan nasîn. Di heman demê de sazkarên kûrsan, bi rayedarên Zurichê û bi mamosteyên xwendegehên asayî re di nav hevsengiyê de, dest bi xebata bi hev re kirin (bipêşdebirina planên hînkirinê yên taybetî û pirtûk û alavên hîndekarîyê, perwerdehiya pîşesazî, projeyên pîlot). Piştî pêvajoya ceribandina heşt salan, tecrubeyên hatine bidestxistin hatin nirxandin û di encama vê yekê de, Şêwra Perwerdehiyê roja 11ê Hezîrana 1992an, li ser «Pêkanîna kûrsên Ziman û Çanda Welatê-jêder» rêvebirnameyek derxist. Vê biryarê; hîndekarî li xwendegehên-gel ên Kantona Zurich'ê hilgirt saxlemiyê. Bi vê yekê re cara yekem rêvebirnameyê, derfeta fermîbûna kûrsên ji aliyê rayedarên nedewletî ve dihatin dayîn ji rewa kir. Di nav qanûna Sazîya Xwendegeha-gel a 2005an de û di nav rêzîknameya Sazîya Xwendegeha-gel a sala 2006an de hîndekarîya ZÇW'yê gihîşt bingeheke nû ya qanûnî.

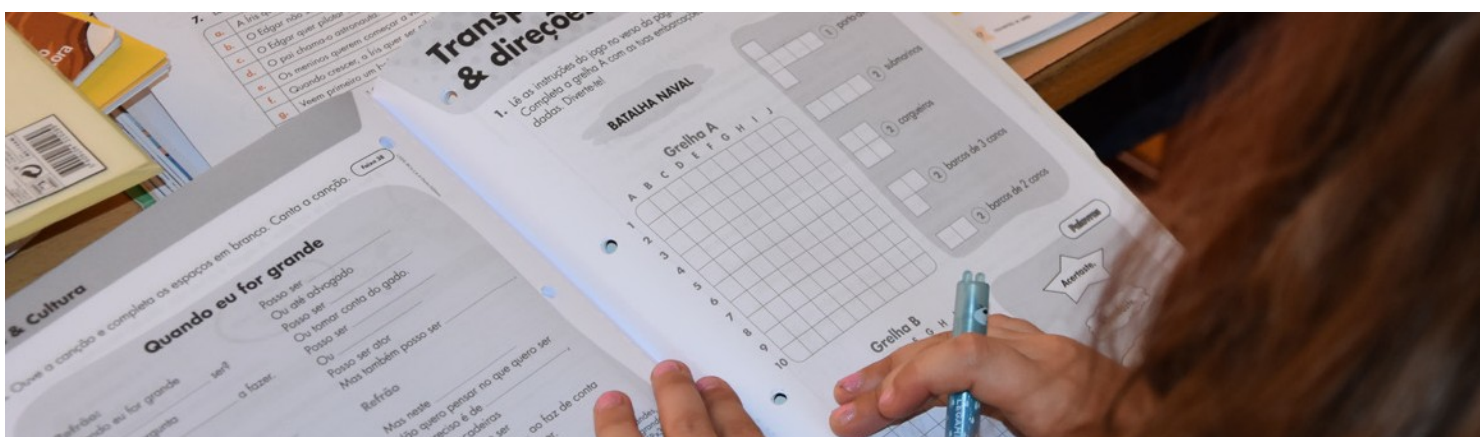
Di salên 1980yî de li kêleka îtalî û spanyolîyan, çend welatên din ên koçber Yûgoslavya, Tîrkiye, Yewnanistan û Portekîz jî hîndekarîya ZÇW'yê pêşkêş kirin. Ji destpêka salên 1990î û vir ve, hejmara sazkarên kûrsan bi berdewamî zêdetir bû û îro kûrsên ZÇW'yê yên gihîştine fermiyeta kantonî bi 31 zimanan tîr pêşkêşkirin

Hejmara şagirdên tev li kûrsan dibin di sala hîndekarîyê ya 2009/10an de cara yekem bi ser 10.000î ket. Lê belê rêjeya beşdaran li gor zimanan pir cuda ye û ev yek girêdayî gelek sedeman e, ku wek girsbûna koma zimên, rewşa finansî û sazkirinî ya birêvebirîyên kûrsan, destekdayîna ji aliyê dewleta-jêder ve û hwd.

Pêkhatina bi awayê curbicur a hîndekarîya ZÇW'yê, cudayîyên navbera birêvebirî û civakên zimên nîşan dide. Ev tiştêkî girêdayî têgihîştina hîndekarîyê, paşxaneyê koçberîyê yan penaberîyê, tecrubeya dîrokî yan nêrîna li ser jîyana li Swîsreyê ye.

Di esas de, hîndekarîyên ZÇW'yê, diviyabû ji bo kesên vegerin *welatên-jêder*, tevlêbûna (ji nû ve ya) li xwendegehê hêsantir bikira. Bi herikîna demê re, paşxaneyê şagirdan xwe guherand û pê re armanca hîndekarîyê jî guherî: ji ber ku tibabeke pir kêr ji şagirdan vegerîyan *welatên-jêder*, armanca hîndekarîyê xwe guherand destekdana *entegrasyona* wan a li nav civakê ya zarokên ji nifşên yekem û duyem ên koçber. Herwisa êdî zarokên malbatên duneteweyî yên ji bo wan ne *entegrasyon*, ne jî “vegera paşde” ne mijareke watedar bû, dest bi tevlêbûna hîndekarîyê hatin kirin.

Ji bo hemû şagirdan di heman demê de bipêşdebirina *pirzimanîbûnê*, ya girêdayî *zimanê-welatê-jêder* wek armanceke serbixwe û giring, xwe saz dike. Bi vî awayî ji bikaranîn û lêkolînên pedagojîk zanistîyek dertê, ku *pirzimanîbûn* bi hîndekarîyê re dewlemendîyekê saz dike. Ji destekdana wê ne tenê kes, lê belê giştîya civakê fêdeyê dibîne. Li Kantona Zurich'ê 43% şagirdên xwendegeha-gel bi *zimanekî-yekem* ê ji almanî cudatir diaxivin (estatîstîkên perwerdeyî yên Kantona Zurich'ê, li gor sala 2020î). Divê ev potensiyela *pirzimanîyê* were destekdan û bikaranîn.

2 Têgîn û ramanên bingeîn

Têgîn

Di hîndekarîya ziman û *çanda* welatê-jêder de zarok û ciwan şarezayîyên xwe yên bi *zimanê* xwe yê *welatê-jêder* ê ne bi almanî bi pêş de dibin. Ev ji bo *zimanê-yekem* an *zimanê-duyem* jî wisa ye. Herwisa xwendekar zanîna xwe ya li ser *çand* û *jîngehên* xwe, bi taybetî li ser *çand*, dîrok, wêje, erdnîgarî û kevneşopîyên herêmên-jêder ên malbatên xwe, kûrtir dikin. Ew ji bo karibin hevsengîyê bi civakên cihêreng re pêk bînin, li ser rewşa xwe dihzirin û ger ev li Swîsre ango di rewşeke li *welatên-jêder* de be, jêhatinîyên xwe bi pêş de dibin. Bi rêya dersan wê bi gelemperî alîkarîya bipêşdeçûna wan a zimanî, zanînî, civakî û hestedarî were kirin.

Ji bo bi bingeha qanûnî re nakokîyekê çêneke, wê binavkirina “Ziman û Çanda Welatê-jêder” di vê Çarçoveya Plana Hînkirinê ya li ber destê we de were parastin, herçendî bi gotinê ne zelal be jî: tenê ji bo zarok û ciwanên ji kêmîneyekê tev li vê hîndekarîyê dibin bi awayekî vekirî û zelal *welatên-wan-ên-jêder* welatê wan e. Ji vê zêdetir piranîya wan li Swîsreyê ji dayîk bûne û li nav *jîngeh* û *çandên* cihêreng tevdigerin.

Ramanên bingeîn

- Hîndekarîya ZÇW'yê, şagirdan li gor temen, zanîna heye û asta performansê wan -di *zimanê* wan ê *welatê-jêder* de bi pêş dixê.
- Hîndekarî xwe bi nirxên ku di Plana Hînkirinê-21ê de bi sergotara „Xalên Bingeîn“ li bin sernivîsa „Armanca Perwerdeyê“ wek rênîşana xwendegêhê hatîye formûlekirin re, bi taybetî bi xalên li jêr re dike yek:
 - › „Xwendegêh ji alîyê siyaset, ol û mezheban ve bêalî ye.
 - › Xwendegêh derfetên wekhev dide pêş.
 - › Xwendegêh wekhevîya zayendî dide pêş.
 - › Xwendegêh li dijî her awayên cudakarîyê ye.
 - › Xwendegêh têgihîştina ji bo dadmendîya civakî, demokrasî û parastina hawirdoreke xwezayî hişyar û teşwîq dike.
 - › Xwendegêh di jîyana bi hev re ya bi mirovên din re, bi taybetî girêdayî *çand*, ol û awayên jîyanê, rêzdarîya beramberî teşwîq dike.
 - › Xwendegêh wiha dihesibîne, ku hewcedarîyên cuda yên hînbûna zarok û ciwanan hene û bi awayekî avakar bi pir-rengîyê re mijûl dibe.
 - › Xwendegêh di civakeke piralî de alîkarîya hevgirtina civakî dike.“
- Hîndekarî, hişmendîyê xurt dike, ku *duzimanî* yan *pirzimanî* potansiyeleke alîkar (pêvekî) ya şagird karibin bi kar bînin ava dike. Ew qîmetê dide *pirzimanîyê*, da wek nirxeke civakê bi erênî were têgihîştin.
- Hîndekarî di danûstendina bi *mînakîyên-nasnameyî* yên cihêreng ên bingeha xwe ji girêdayîbûn, *çand*, kevneşopî û dîrokê digirin de piştgirîya pêkarînê dide zarok û ciwanan. Bi vê yekê re wê tecrubeyên kesani û zanîni yên hem *welatên-jêder* hem jî Swîsreyê werin gengeşekirin, kûrkirin û nîşandan. Hinek nîrx, adet, dîrok û ol jî tevî vê ne. Ji alîyê din ve qasidîya hînkirina olî ya mezhebî û bîrdozîyên siyasî (partî) eşkere ye, ku di hîndekarîyê de cî nagirin.
- Hîndekarî, jêhatinîyên xwendekaran ên çareserkirina pirsgirêkan, *jêhatinîya wan a transçandî* û jêhatinîya wan a nirxandinî bi pêş dixê. Ew danûstendineke vekirî, ne cudakar û rêzdar a li hember mirovên din teşwîq dike.

- Hîndekarî, destekê dide *entegrasyona* zarok û ciwanên bi *paşxaneyê koçberîyê* yên li xwendegeha-gel.
- Hîndekarî şertûmercan diafirîne, ku şagird karibin *şarezayîya xwe ya pirzimanî û trans-çandî* di rojên pêş de ji bo domandina xwendina xwe û bidestxistina pîşeyê -hem li Swîsreyê û hem jî li welatên-jêder bi kar binin.
- Hîndekarî, piştgirîyê dide şagirdan, ku li Swîsreyê û li welatê-jêder bi kesên bi heman zimanî diaxivin re bidin û bistînin.
- Hîndekarî piştgirîyê dide şagirdan, da karibin medya û çavkanîyên li gor temenê xwe bi *zimanê welatê* xwe yê *jêder* bi kar binin.
- Hîndekarî li ser tecrube û baldarîyên zarok û ciwanan tê sazîkirin û baldarîyên wan ên nû şiyar dike. Ew li gor derfetan bala wan rasterast dikişîne ser tiştên hînbûnê û hînbûna wan bi danûstendina wan a zimên ve girê dide, ev li kêleka tiştên din bi rêya bikaranîna medyaya elektronîk a di hîndekarîyê de (malper, torên civakî yên bi zimanê welatê-jêder û hwd.) pêk tê. Gavên hînbûnê û erk li gor asta (rewşa) kesane ya şagirdan e.
- Hîndekarî cih dide alavên lîstikî û gotûbêja devkî. Li Baxçeyê Zarokan danûstendin bi bingeîn bi awayê lîstikî ye.
- Hîndekarî derfetên bi livûtevgera şagirdan a di nav ziman û *jîngehên* cihêreng de bi awayê taybetî derdikevin holê, bi kar tîne. Ji ber vê yekê ew bi awayekî rêkûpêk tecrubeyên kesî yên şagirdan digire dest û beramberkirinê wek prensîbeke dîdaktîkî ya bingeîn bi pêş dixê. Hîndekarî bi rêya beramberkirina *zimanê welat-jêder* bi almanî û bi beramberkirina bi zarava(yan) û herwiha zimanê standard ê almanî û *awayê standard* ê *zimanê welatê-jêder* re, şarezayîyên di zimanê tê qalkirin de xurttir dike. Ew bi beramberkirina *jîngehên* cihêreng têgihîştina wekhevî, cudayî û taybetmendîyên girîng xurttir dike.

Avayî û binyat

Ji ber Çarçoveya Plana Hînkirinê ya ZÇW'yê li gor Plana Hînkirinê-21ê ye û ew avayî û termînolojîya wê ji xwe re digire, li vir avayîya Plana Hînkirinê-21 bi kinayî tê ravekirin. Agahîyên berfirehtir dikarin di sergotarên bi navê „Awirek giştî“ û „Agahîyên Bingeîn“ de werin dîtin.

Plana Hînkirinê-21: Ast û binyat

Plana Hînkirinê-21 li Swîsreyê ji yazdeh salên xwendegehê yên mecbûrî yên dabeşî sê astan dibe pêk tê. Asta yekemîn ji du salên Baxçeyê Zarokan û du salên pêşî yên xwendegeha seretayî pêk tê (heta dawîya pola 2.) Asta duyemîn ji çar salên xwendegeha seretayî (pola 3. Heta 6.) û asta sêyemîn ji sê salên xwendegeha navîn (pola 7. Heta 9.) pêk tê.

Plana Hînkirinê-21 ji şeş beşan pêk tê: Ziman; Matematîk; Xweza, Mirov, Civak (XMC); Teşepêdan; Mûzîk û herwiha Livûtevger û Werzîş. Ji bo her beşê wê şarezayîyên ku şagird di dema xwendegeha-gel de bi dest dixin, werin vegotin. Herwisa di nav Plana Hînkirinê de modûlên navdîsîplînî „Medya û Enformatîk“ û „Rênîşana pîşeyî“ hene.

Di nav plana beşan û hînkirina modûlan de şarezayîyên navdîsîplînî (yên kesanî, civakî û rêbazî) û herwisa mijarên navdîsîplînî di bin sergotara Ramanên Bingehîn ên Bipêşdeçûna Domdar de (RBBD), hatine bidestgirtin.

Plana Hînkirinê-21: Avakirina şarezayîyê

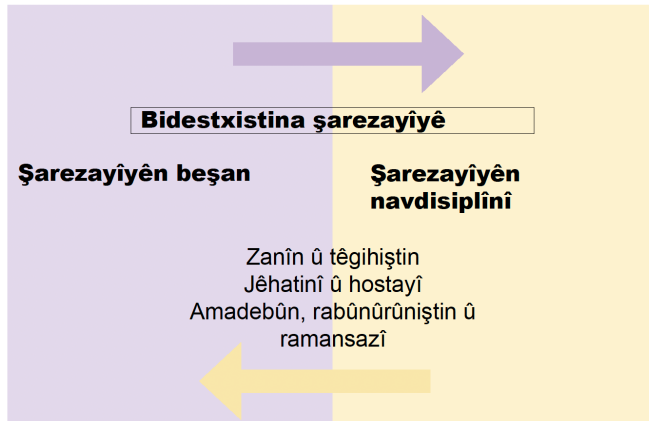
Her yek ji beşên pisporî yê Plana Hînkirinê-21ê li ser qadên şarezayîyê hatine dabeşkirin. Wek mînak qadên pisporî almanî, inglîzî, îtaliyanî û fransî her yek ji wan li ser beşên „guhdarîkirin“, axavtin“, „nivîsîn“, „ziman(ên) balliser“ û „wêjeya balliser“ (beşa almanî) beramberê „Çandên balliser“ (beşên inglîzî, îtalî, fransî) ne. Di her beşa şarezayîyê de şarezayîyên cihêreng tî formûlekirin û avayîya wan tê nîşandan. Ji bo her şarezayîyekê her asta bendewariya avakirina zanîn û karîne, bi astên cihêreng tê vegotin. Ev *astên-şarezayîyê* nîşan didin, ku şarezayî bi domandina bînavbir a di heyameke diyarkirî de tî bidestxistin.

Çarçoveya Plana Hînkirina ZÇW'yê:

Binyat û avakirina şarezayî

Di vê Çarçoveya Plana Hînkirinê de binbeşek li ser bidestxistina yek bi yek şarezayî û astên şarezayîyan kême. Ew erka her yek ji berpirsariyên ZÇW'yê bixwe ye, ku şarezayîyên taybetî û naveroka li gorî wê destnîşan bikin, ji bo mamosteyên ZÇW'yê karibin hîndekariya xwe bi awayekî destnîşankirî amade bikin.

3 Têgihîştina hînbûn û hîndekarîyê

Xêzerist 1: Bidestxistina şarezayîyan (Bide ber hev. Plana Hînkirinê-21, Beşa „Têgihîştina Hînbûn û hîndekarîyê“).

Hîndekarîya li ser şarezayîyêbingeha şarezayîyê

Hîndekarîya Ziman û Çanda Welêt xwe dispêre ser bingeha şarezayî û bidestxistina şarezayîyê wek Plana Hînkirinê-21ê. Bi vê yekê re ew giranîyê dide ser, bê divê şagird kîjan zanîn û kîjan jêhatinî û hostayîyan di qada beş û beşên şarezayî de bi dest bixin. Şarezayî gelek taybetmendiyên naverokî û pêvajoyê dihewîne: Jêhatinî, hostayî û zanîn, lê amadebûn, helwest û raman jî. Bi ya dawîn re, li kêleka taybetmendiyên *girêdayî-çandê*, pîvanên hînbûna-serbixwe, hevkarî, motîvasyon û dilxwazîya karkirinê tê destnîşankirin.

Şarezayîyên werin bidestxistin xwedîyê xwezayeke hem qada beşê û hem navdisiplînî ne. Şarezayîyên qada beşê zanîna li ser beşê û jêhatinî û ramanên girêdayî wê diyar dikin. Şarezayîyên navdisiplînî lîstina roleke girîng a zanîn û karîne ya di giştîya hînbûnê de destnîşan dikin. Herwisa di nav vê de şarezayîyên kesani, civakî û rêbazî jî hene.

Di hîndekarîya li ser şarezayîyêbingeha şarezayîyê de naveroka hînkirinê û teşepêdana wê ya dîdaktîkî û rêbazî wisa tê bidestgirtin, ku şagird karibin şarezayîyên tîn xwestin hîn bibin û saxlem bikin. Mamosteyên ZÇW'yê li ser bingeha Çarçoveya Plana Hînkirinê ya ZÇW'yê û alavên hîndekarîyê dihizirin, bê kîjan armancên şarezayî dikarin bi rêya kîjan naveroka beşan û mijaran werin dayîn. Ew li ser vê bingeha rewşên hînbûnê û dersên hînkirinê wisa ava dike, ku şagird karibin şarezayîyên tîkildar bi dest bixin. Ew di koma fêrbûnê de girîngîyeke mezin dide şert û mercên heterojen.

Nirxandina li ser şarezayîyêbingeha şarezayîyê

Di nav hîndekarîya li ser bingeha şarezayîyê de çandeke nirxandinê ya tîkildarî gihîştina armancên şarezayîyê heye. Nirxandina çêker taybetmendîyeke sereke ya kalîteya hînkirinê ye û piştgirîyê dide hînbûn û bidestxistina şarezayîyê. Şagird bi awayekî çêker/teşekar (pêrebûna pêvajoyê: agahîyên li ser bingeha destekdanê yê bi derfetên siberojê re dikarin werin baştirkirin), bi awayekî cewherî (pêvajoya dawî, hesabkirin) û herwiha bi awayekî texmînî (bipêşbînî: nirxandin, ka bê şertûmercên ji bo hînbûneke serkevtî di kêlfîyên hînbûnê yan di astên xwendegehê de hatine dayîn) tîn nirxandin.

Ji pola 2. şûn de, şagird ji bo serkevtin û bipêşdeçûna xwe, di hîndekarîya ZÇW'yê de deqekê (pûan/not) distînin.

Mamosteyên ZÇW'yê yên kûrsên fermî yên ZÇW'yê, vê deqê, di dawîya her dewreyê de, ji bo her zarokê derbasî ser bawernameyê dikan. Mamosteyên polan ên têkildar, vê deqê derbasî ser bawernameya xwendegeha-gel a Zurich'ê dikan. Di Baxçeyê Zarokan û pola yekem a xwendegeha seretayî de zarok deqdanê nastînin. Mamosteyên ZÇW'yê dikarin bi dayîk û bavê zarokan re, li ser astên bipêşdeçûna hînbûna zarokan axavtina danezanê bikin.

Şarezayîyên navdîsîplînî

Deqdan li ser asta gihîştina şarezayîyên tîn xwestin ên şagirdê/şagirdê û li ser biserxistina kîjan pêngavên hînbûnê yên di hîndekarîya ZÇW'yê de agahîyan dide. Mamosteyên ZÇW'yê dikarin bi dildarî qadên şarezayîyê yek bi yek binirxînin. Ji bo asta 1 û 2 ev in: Guhdarîkirin, xwendin, axavtin, nivîsîn, giranîdayîna ser ziman(an), giranîdayîna ser wêjeyê; herwiha xweza, mirov, civak (XMC). Ji bo asta 3 ev in: Guhdarîkirin, xwendin, axavtin, nivîsîn, giranîdayîna ser ziman(an), giranîdayîna ser wêjeyê herwiha xweza û teknîk (XT) / aborî, kar, karê-navmalê (AKK) / Cih, dem, civak (CDC) / ol, çand, exlaq (OÇE).

Deqdayîn, divê bi armancên Plana Hînkirinê ya birêvebirîyên kûrsan saz dikan re yan bi yên ji alîyê wezaretên perwerdeyê yên *welatê-jêder* ve hatine diyarkirin re û divê bi şarezayîyên di vê Çarçoveya Plana Hînkirinê de hatine diyarkirin re hevseng be. Deqdan performans û şarezayîyan îfade dike -ne livûtevgerên xemxwarî yan birêkûpêkbûna demî. Di nirxandina performans û dayîna deqan de bi awayekî bingeîn pîvana deqdana li Xwendegeha-gel a Zurichî esas tê girtin.

Deq, performans a giştî ya zarokê, herwiha ya ciwanekî ya di hîndekarîyê de dinirxîne. Ew ne tenê nîşaneyên performans a di ezmûnên fermî de, di heman demê de, di nav dersan de çavdêriya mamosteya/yê ZÇW'yê ya li ser performans a beşan (wek mînak xwebilêvkirina devkî, çavdêriya li ser pêvajoya hînbûnê û hwd.) jî digre nav xwe. Ji ber vê yekê, deqdan ne encama komkirin û dabêşkirina yekê yekê ezmûnan e.

Mamosteyên ZÇW'yê, gava mamosteya/yê polên têkildar serî li wan bide, di warê nirxandina şagirdan de (bi taybetî têkildarî biryardana derbaskirina polê) alîkarîyê didin wê/wî.

Dersa malê/erka li malê were kirin

Dersa malê dikare bi pêşkêşkirina derfeta bikaranîna alavên hînbûnê yên derveyî dema hîndekarîyê, destekê bide pêvajoya hînbûnê. Bi gelemperî, divê zarok û ciwan karibin dersên xwe yên malê bêyî alîkarîya rasterast a dayîkûbavên xwe çêkin. Lê belê, di dersên malê yên bi rêbaza gotûbêj an lîstikan tîn çêkirin de, fêdegirtina ji şarezayîya zimanê welatê-jêder e dayîkûbavan dikare watedar be. Ji vê yekê tê hêvîkirin, ku dayîkûbav baldarê hînbûna zarokên xwe ya di hîndekarîyê de bin. Ev yek dikare bi xebateke baş a bi dayîkûbavan re, wek mînak di çarçoveya civînên bi dayîkûbavan re bînin kirin de yan jî bi serdana wan a xwendegehê re were teşwîqkirin. Gava mamosteyên ZÇW'yê dersa malê didin, divê performans a kesani ya zarokan û temenên wan li ber çav bigirin. Divê mamoste xwe ji barlêkirina zêde dûr bigrin û bi kardayîna li gor asta wan daxwaza zarokan xurt bikin.

Alavên hînkirinê û materyalên hîndekarîyê

Alavên hînkirinê û materyalên hîndekarîyê, ji alîyê birêvebirîyên ZÇW'yê ve tîn hîlbijartin û dayîn. Divê ew jêhatîniyên cuda yên hînbûnê, armancên hînbûnê û herwisa rewşên taybetî (*duzimanî* yan *pirzimanîbûn*, tecrubeya penabertîyê) yên xwendekaran li ber çav bigrin. Ew bi rêya şopandina vê yekê, ji bicîanîna pêdivîyên Çarçoveya Plana Hînkirinê re dibin alîkar. Ew dikarin li kêleka alavên hînkirinê yên kevneşopar (pirtûk, defterên xebatê û hwd.), medya elektrônîk jî (fîlmên bi tîketîna online, telefonên dîtbarî, torên civakî û hwd.) bi kar bînin.

Hilbijartina rêbazan

Mamoste di teşepêdana hîndekarîyê de –di çarçoveya prensîbên hînkariyê de– di Çarçoveya Plana Hînkirinê- de, di hilbijartina rêbazan de azad in. Mamoste di rewşên diyar ên hîndekarîyê de, li kêleka armanc û naveroka têkildar, rêbazên herî baş ên li gor şagirdan û li gor xwe hildibijêrin. Divê bala xwe bidin ser bikaranîna nêzîkatîyên pir-rêbazî, zanekirina rasterast, hînbûna kifşker, xebata bi plan, hîndekarîyên projeyî, xebatên bihevreyî û hwd.

Neqandina rêbazan bi piranî avahîya heterojen (newekhev) a şagirdan dide der: şagird ji pol an xwendegehên cuda tên, ew ji komikên temenên cuda ne, xwedîyê raborîyeke cuda û astên cuda yên zimanê-yekem an zimanê-duyem in.

Bêalîbûna hîndekarîyê

Hîndekarîya ZÇW'yê ji alîyê siyasî û olî ve bê alî ye. Ew nêrîna cîhanê ya piralî dişopîne û destê xwe ji her awayê bandorkirinê siyasî û neteweperestî vedikişîne.

Hîndekarî bi şîroveyên cihêreng ên pêvajoyên dîrokî re mijûl dibe (bi beşa „Agahîyên dîdaktîkî yên cihî, demî û civakî“ ya Plana Hînkirinê-21 re bide ber hev): Rastîyên dîrokî dikarin werin sehkirin. Ji alîyê din ve şîrovekirina rastîyan girêdayî nêrîn, cih û baldarîyan e.

Gava hîndekarîya ZÇW'yê li ser olê radiweste, armanc zanîna li ser olan e, ne dayîna bawerîyeke olî ya diyar an pêkanîna çalakîyên oldarî ye. Hîndekarî helwesteke bêalî, vekirî û nêzîkatîyeke ne cudakarî ya ji ol û nêrîna li cîhanê re derdixe pêş (bi beşa têkildar a bi navê „Agahîyên Dîdaktîkî ya Exlaq, Ol û Civak“ a Plana Hînkirinê-21 re bide ber hev).

Bêalîbûna hîndekarîyê wiha dibe: wek mînak gava sirûda neteweyî ya welatekî tê pêşkêşkirin, li ser naveroka wê tê rawestîn û bi cîyê wê yê dîrokî ve tê girêdan. Li alîyê din, ger berî her dersê sirûda neteweyî bi hev re were gotin, nasnameya neteweyî ya yekalî were bipêşdedan û serbilindîya neteweyî bi zanebûn were avakirin, wê demê bêalîbûna hîndekarîyê tê binpêkirin.

4 Beşa «ziman»

Wate û diyarkirina armancên qada beşê

Awayên standard û refleksyona ziman

Hîndekarîya ZÇW'yê heta ji dest were bi awayê standard ê zimanê têkildar pêk tê. Di rewşên nepêkanbûna vê de, dikarin ji bo saxlemkirina têgihiştinê awayên *zaravayî* û/yan jî almanî were bikaranîn. Hîndekarî xwe dispêre ser asta zimanzanîya heyî ya zarokan a welatê-jêder a ku dikare li gor her zarokê tê de cudayîyên mezin û awayên *zaravayî* hebin.

Ji bo bikaranîna zimanê neteweyî, pêwîstî bi bikaranîna awayê nivîskî, bi têkiliya çanda nivîsê ya *welatên-jêder* û bi zanîna *awayê wî yê standard* heye. Ev armanc xizmeta navbeynkarîya rêzimanî, rastnivîs û herwiha awayên li gor temen ên refleksyona zimanî û dayîna ber hev dikan. Şagird wê ji bo kêlîyên hînbûnê yên motîvekar werin teşwîqkirin, ku li ser alîyên cihêreng ên zimanê xwe yê *welatê-jêder* bihizirin (wek mînak: *zarava* û cudayîyên wan, bipêşdebirina zimên, peyvên inglîzî û yên din ên biyanî, cudayî û wekhevîyên avanî yên bi almanî û zimanên din ên li xwendegehê tîn bikaranîn).

Xebata li ser gencîneya peyvan (tevî bikaranîn û navbenkarîya qalibên hevokan û hwd.) rê dide, ku xwe di rewşên cihêreng û mijarên cuda de bi awayekî rewa bîne ser zimên.

Şagird heta derfet hebe li ser hev û rasterast tecrube dikan, bê çawa dikarin zimanê axavtin û nivîsinê bi kar bînin. Ji bo vê mamosteyên ZÇW'yê li kêleka pêşniyazan, bûyerên rojane jî li ber çav digrin. Ew bi rêya bidestgirtina afirîner a nivîsarên bijare yên wêjeyî û herwiha bi nivîsên rastîn (otantîktir) û motîvekartin ên medya klasîkî û nûjen, bala wan dikişînin ser *awayê standard* ê *zimanê welatê-jêder*.

Pircureyîbûn (heterojenî)

Hîndekarî vê rastîyê digire ber çav, ku şarezayîyên zimanzanîya welatê-jêder ên şagirdan dikare cihêreng be. Ev yek wek mînak ji şarezayîyên devkî, berfirehiya gencîneya peyvan, pêbawerîya *awayê standard* ê *zimanê welatê-jêder* û tecrubeyên nivîsinê, şarezayîyên rêzimanî û rastnivîsî pêk tîn. Ji bo mirov karibe li gor tê xwestin bi vê pircureyîbûnê mijûl bibe, mamoste li gor derfetan hîndekarî û dersê dadixînin asta şagirdan.

Beramberkirina zimanan

Zarok û ciwan girêdayî pêdivîyên xwe yên zimanî, *zimanê xwe yê welatê-jêder* bi almanî û bi zimanên din ên biyanî yên dibe ku li xwendegehê tîn bikaranîn re didin ber hev û bi vî awayî têgihiştina xwe ya zimanzanî û hişmendîya zimanzanî (*hişmendiya-zimanî*), bi pêş de dibin. Têgihiştina ji alîyên dişibin hev û cihêrengîyên di navbera *zimanê wan ê welatê-jêder* û almanî û herwiha zimanên din ên li xwendegehê tîn bikaranîn de, alîkarîyê dide wan, ku di wî zimanî de rêya xwe bibînin û bi xwe bawer bibin. Projeyên zimanî yên beramberkirinê, gava bi hevxebara bi zimanên xwendegehên seretayî re werin pêkanîn, bi taybetî berhemdar dibin.

Şarezayîyên zimanî yên navdîsîplînî û yên li gor beşê

Şagird zimanê xwe yê welatê-jêder ne tenê bi jêhatinîyên bingehîn ên ji danûstendina jîyana rojane dinasin, bi pêş de dibin, lê belê ew şarezayîyên xwe yên zimanî yên navdîsîplînî û xwe dispêrin beşê jî, ji bo nivîsên cihêreng ên bi hînbûna zanîni ya li xwendegehê tîn ferzîkirin, bi pêş de dibin. Şarezayîyên ziman ên navdîsîplînî rê didin, ku ew tî bigihêjin rastîyên tevlihev û razber û wan formûle bikin, girêdanên sedemî nas bikin yan jî nivîsa xwe bi xwe saz bikin. Şarezayîyên zimanî yên sparetyê pisporî peyvên teknîkî/pîşeyî, naverok û formûlekirinê li gor qada diyar a beşê dihewîne.

Nivîs

Li xwendegehên-gel, hemû zarok û ciwan bi zimanê almanî û nivîsa latînî hînî nivîsandin û xwendinê dibin. Di hîndekarîya ZÇW'yê de, şagirdên tev lê dibin, hînî nivîsa bi *zimanê xwe yê welatê-jêder* dibin. Gava li wê derê nivîseke bi tevayî cudatir tê hînkirin, her du pêvajoyên bidestxistinê, bi piranî ji hev cudatir tevdiagerin û pêwîstî bi kûrdînekirina teng nake. Gava di hîndekarîya ZÇW'yê de, nivîsa latînî, yewyanî ango krîlî tê hînkirin, mamosteyên ZÇW'yê di pêvajoya hînbûnê de ji bo nekevin nav tevlihevîyê, divê xwendin û nivîsandina almanî ya li xwendegeha-gel li ber çav bigirin. Divê mamoste cudayîyên ji alfabeya almanî zanibin û karibin wan şanî bidin. Gava hînbûna her du zimanan di heman demê de were destpêkirin (alfabetkirina duzimanî) xwe li ser rewş û rêbazên alfabeya li polên seretayî yên zarokên têkildar, agahdar dikin. Ew li gor pêdivîyan bi mamosteyên têkildar ên polên seretayî re dipeyîvin.

Dîdaktîka pirzimanîyê

Wek di hîndekarîya ziman a li xwendegehên seretayî de, di hîndekarîya ZÇW'yê de jî mebest ne kamilkirina *duzimanî yan pirzimanîyê*, berovajî hînkirina *pirzimanîya bikêrhatî* ye. Plana Hînkirinê-21 di agahîyên dîdaktîkî yên sernivîsa «ziman» de tişta dixwaze bibêje wiha îfade dike: «*Pirzimanîyeke bikêrhatî* giranîyê dide ser bideskevîyek pîralî, zindî ya bi astên cuda yên şarezayîyên pêşketî yên beşên cihêreng ên şarezayîyên wek zimanan, ku karibin di rewşên cuda de danûstendina zimanî bi awayekî serkevtî bikin. Şagird di hînbûna zimên de li tiştên berê hîn bûne vedigerin û xurçika pirzimanîya xwe wiha berhemdêr dikin».

Xurçikeke pirzimanî ji du yan pir zimanan pêk tê, ku ew di qadên cihêreng ên xebatê de (wek mînak, xwendegeh, dema azad, malbat) bi awayên cuda tîr bilêvkin û li gor hevserêkê/î axavtinê, ango li gor naverokê tîr bikaranînin. Bi piranî zimanek serdest dibe û ew ji alîyê xwendekar ve ji ziman(ên) din bi şarezayîtir, dilxweşîtir û bêtir tê bikaranînin û bi vî awayî serdestbûn bi demê re dikare cî biguhere. Di gelek rewşan de zimanê welatê-jêder an zimanê malbatê heta destpêkirina xwendegehê serdest e, lê zimanê almanî her ku diçe bi pêvajoya xwendegehê re ji bo şagirdan watedartir dibe û dibe ku serdest bibe. Wek rêgez kesên pirzimanî zimanên xwe û warên zimanên xwe ji hev bi hişkayî cihê nahêlin, li şûna wê dest diavêjin giştîya xurçika zimanên xwe û zimanên xwe bi rêkûpêk û guherbar bikar tînin.

«Tevlihevkirina zimanan» a di navbera *zimanê welatê-jêder* û almanî (almanîya swîsrî) de, wek gelek caran tê dîtin, divê bi awayekî kategorî ji hev neyê astengkirin û dûrxistin. Ew têkildarê rewşa mezinbûna di nav du zimanan de û di navbera du zimanan de ye û ew dikarin di warên cûda de (wek mînak, wek alîkarîya têgihîştinê, dagirtina valahîyan, çalakîyên bi lîstikan) bikêrhatî bin (Bi benda «Mijûlbûna bi zarava û zimanê standard» a rêzepirtûkên hîndekarîya zimanê welatê-jêder, navenda IPE, Xwendegeha Pedagojî ya Bilind a Zurich'ê re bide ber hev).

Qadên şarezayîyê

Pêşravekirinên li ser qadên şarezayîyê

Qadên şarezayîyê yên li jêr û şarezayî ji Plana Hînkirinê-21 tîr girtin. Bêguman ew xwe dispêrin ser formûlekirinên şarezayîyên di *zimanê welatê-jêder* de.

Pênasekirina şarezayîyên taybetî û naveroka têkildar (dabeşkirina li gor ast û pileyên jêhatîbûnê) peywira yeko yeko birêvebirîyên ZÇW'yê ye.

Guhdarîkirin

- Şagird dikarin agahîyên girîng bi rêya alavên guhdarîkirinê, bistînin.
- Şagird dikarin axavtina bişopînin û baldarîya xwe şanî bidin.
- Şagird dikarin ji axavtina agahîyan bistînin.

Axavtin

- Şagird dikarin livûtevgera şarezayîya axavtina xwe, vegotin û kontrolkirina deng bi awayekî rêkûpêk bi kar bînin. Ew dikarin ji bo axavtina birêkûpêk û herikbar gencîneya xwe ya peyvan a berhemdêr û qalibên hevokan; her ku biçe di awayê *standard* ê *zimanê xwe yî welatê-jêder* de jî, çalak bikin.
- Şagird dikarin xwe bi awayekî çalak tev li gotûbêjekê bikin û gotûbêjekê bidin destpêkirin.
- Şagird dikarin di rewşên axavtina bi tenê xwe de (wek mînak, pêşkêşî, xwendina helbestê, ...) xwe bi awayekî rêkûpêk û were fêmkirin îfade bikin.
- Şagird dikarin pêşkêşîyên xwe yên axavtinê û livûtevgerên axavtinê bidin der.

Xwendin

- Şagird dibin xwedî jêhatinîyên bingeîn ên xwendina bi *zimanê xwe yê welatê-jêder*.
- Şagird dikarin li gor asta temen û pêdivîyên xwe ji nivîsên dixwînin agahîyên girîng bistînin.
- Şagird dikarin li gor asta temen û pêdivîyên xwe nivîsên wêjeyî bixwînin, gengeşe bikin û rêûrêbazên xwendinê bi pêş de bibin.
- Şagird dikarin rewşa xwe ya xwendinê û baldarîyên xwe yên ji xwendinê re bidin der.

Nivîsîn

- Şagird dikarin xwe bi *zimanê xwe yê welatê-jêder* li gor asta temen û pêdivîyên xwe, bi awayekî nivîskî bînin ser ziman. Ew ewlehîya di awayê *standard* ê zimên de zêdetir dike. Ew wek mînak dibin xwedîyê xurçikeke qalibên hevokan û gencîneyeke dewlemend a peyvan.
- Şagird gelek cureyên nivîsan dinasin û ew dikarin wan li gor armanca nivîsa xwe ya têkildarî hevoksazî, naverok, ziman û teşe-şikil, ji bo berhemandina nivîsên xwe bi kar bînin.
- Şagird dikarin -li ser bingeha pêdivî, daxwaz û mînakên li gor asta temenê xwe, nivîsên xwe bi awayekî hişmend û fêambar ava bikin.
- Şagird li gor temen, pêdivî û derfetan dikarin bibin xwedîyê jêhatinîya formûlekirina nivîsên bi awayekî rast û li gor awayê *standard* ê ziman.
- Şagird dikarin li ser pêvajoya nivîsandina xwe û berhema nivîsê bihizirin û kalîteya wê binirxînin.

Baldana ser ziman(an)

- Şagird girêdayî pirs û erkên rewa li ser *zimanê xwe yê welatê-jêder* dihizirin, (wek mînak veqetandek û tewang -zayendên rêzimanî- sazkirina hevoksazîya pirhejmarî, dem, zarava û dîrok û hwd.). Bi vê yekê re ew ji bo taybetiyên *zimanê welatê-jêder* bi kar bînin û nas bikin bi *zimanê almanî* û her wiha bi *zimanên din* ên li xwendegehê tînin bikaranîn an axavtin re didin ber hev (*hişmendîya ziman/language awareness*).
- Şagird dikarin bikaranîn û bandorîya zimên lê bikolin.
- Şagird di seranserê sala xwendegehê de bi rêya avakirin û ceribandîna dibin xwedîyê zanîneke rêzimanî û herwiha rastnivîsî.

Baldana ser wêjeyê

- Şagird dikarin li gor asta temenê xwe nivîsên wêjeyî (yên wek metelokên zarokan, nivîsên stranan, nivîs, helbest, vegotinên devkî û hwd.) yê ji *çanda welatê-xwe yê-jêder* binasin.
- Şagird dikarin li ser van nivîsan û têgihîştina ji wan, heman axavtinê bi rê ve bibin.
- Şagird li ser wêjeya *welatê xwe yê jêder* (çîrok, kesayetên watedar û hwd.) dibin xwedîagahî.
- Şagird dikarin di navbera nivîsên mijarên wan nêzî hev ên bi ziman û *çandên* cihêreng hatine nivîsîn de dayîneke ber hev bikin.
- Şagird tecrube dikin, nas dikin û vedibiriqînin, ku nivîsên wêjeyî ji aliyê naverok, teşe û ziman ve ji bo xwe bigihînin bandoreke estetîk bi hişmendî hatine sazkirin. Ew taybetiyên bingeîn ên cure û awayan dinasin.

5 Beşa «xweza, mirov û civak»

Xalên pêşîn ên baldarîyê

Beşa Xweza, Mirov, Civak (XMC/bi almanî NMG), çar perspektîfên naverokî yên Xweza û Teknik (XT/NT), Aborî, Kar, Karên-navmalî (AKK/WAH) Cih, Dem, Civak (CDC/RZG) û Ol, Çand, Exlaq (OÇE/RKE) vedihewîne. Di asta yekem û duyem de çar perspektîfên naverokî yên cihêreng di nav beşê de bi hev re hatine kurtebirkirin. Ji ber vê yekê Xweza, Mirov, Civak wê hem ji bo giştîya beşê ji asta yekem heta ya sêyem, hem jî ji bo Plana Hînkirinê ya beşan di asta yekem û duyem de were bidestgirtin. Di asta sêyem de wê çar perspektîf di warên beşên taybetî de bi rêzê werin pêşkêşkirin.

Wate û armancên beşan

Şagird bi jiyîna bi hev re ya rêzdarî ya bi mirovên ji *çandên* cihêreng tî re, bi danûstendinên pevkar û çareserkirina aştîyane ya nakokîyan, şarezayîyên xwe bi pêş de dibin. Beşdarbûna bê pêşdarazî û xwe-reflekskirineke wekhev alîkarîyê dide van *şarezayîyên transçandî* -çi di navbera herêmên-jêder ên cihêreng, *zarava*, ziman û olan de, çi di navbera *welatên-jêder* û Swîsreyê de yan jî di navbera *welatên-jêder* û welatên din de be. Hîndekarî destekê dide helwesteke vekirî û bi xweşbînî. Ev yek ji hevrûkirina kesan a xistina qalibekî yan ji nêzîkatîya cudakarîyê, dûr dimîne. Wek mînak, divê zarokek diyar ti carî wek nûnerê ol, netewe an zimanekî diyar neyê fêmkirin.

Şagird di hîndekarîya ZÇW'yê de rewşa xwe wek zarok û ciwanên bi *duzimanî* yan *pirzimanî* yên ji malbatên koçber an malbatên *pirzimanî* tî re, dinirxînin. Wek girêdayî koma hînbûnê, heman *zimanê welatê-jêder* dijin. Cudayî tecrubeyên wan ên kesanî û tîkiliyên wan ên bi *welatên-jêder* re ne. Hîndekarî cudayîyên di nav welatê-jêder ên tîkildarî girêdayîbûna olî, nêrîna li cihanê, rewşa civakî, ziman (*cureyên zaravayî, pirzimanîbûn*) û erdnîgarîya herêmî de li ber çav digire.

Hîndekarî nixrê ji Swîsreyê û ji *welatên-jêder* dike mijar. Gava hayê şagirdan ji wekhevî û cudayîyan çêdibe, ew nixrê xwe yê di warê cihêrengiyê de zelal dîkin. Ev pêvajoya bipêşdeçûna kesayetîyêke serbixwe ya bi çarçoveya referansên cihêreng re entegre dibe, destek dike. Ew di heman demê de bixwebawerîya şagirdan xurt dike.

Hîndekarî mijarên rastîn digire dest û asta zanîna li ser çandên cihêreng xurttir dike. Li gor mijarên taybet dikarin girêdanîyên çeperast û dayîna berhev werin çêkirin.

Hîndekarî tecrubeyên bi rêya çûnûhatina koçberîyê çêdibin û tîkelî jîyana bi hev re ya rojane ya di nav civakeke navçandî de ne, vedibiriqîne.

Şagird dîrok, erdnîgarî ya *welatê-jêder* di nav nivîsên mînakî de hîn dibin. Ew tîkelîya wan bi jîyana îroyîn a li *welatên-jêder* û li Swîsreyê re çêdikin.

Di hîndekarîya beşan de şagird têgehên nû yên wek kevirên lêkirina zanîna xwe û di heman demê de yên bipêşdebirina şarezayîya zimanî, bi dest dixin. Ji mamoste hîsmendîyêke bilind a zimanî tê hêvîkirin, ku bi vê sedemê, ew karibe bi armanc û vekirî ji bo her dersê biwêjên pêwîst û gencîneya peyvan a beşan bide û bihêle, ku werin ceribandin.

Qada şarezayîyê

Baldarîyên pêşî yên qadên şarezayîyê

Ev şarezayîyên li jêr bi taybetî ji bo hîndekarîya ZÇW'yê hatine bidestgirtin û li gor wê hatine formûlekirin. Ev yek piştrast dike, ku taybetîyên hîndekarîya ZÇW'yê dikarin werin bidestgirtin. Prensîbên bingehîn ên rê şanî didin, di formûlekirina şarezayîyên Plana Hînkirinê-21 de jî li gor heman hişmendiyê hene. Di rêzkirina li jêr de pêkanînen taybetî yên di hîndekarîya ZÇW'yê de wê bi ravekirinên şarezayî yên Plana Hînkirinê-21 ve bî hevşengkirin. Lêbelê ravekirinek pêvekî ya bi beşa Xweza, Mirov, Civak (XMC, asta 1 û 2) û herwiha ji bo asta 3, bi beşa Ol, Çand, Exlaq (OÇE) û Cih, Dem, Civak (CDC) û Aborî, Kar û Karê-navmalî (AKK) û herwiha Xweza û Tejnîk (XT) yên Plana Hînkirinê-21, watedar e. Wek mînaka beşa zimên, divê şagirdan şarezayî heta dawîya dema xwendegeha mecbûrî bi dest xistibin.

Xweza, Mirov, Civak –

Ol, Çand, Exlaq

Şagird dikarin li yên din guhdarî bikin, hestan bibihîsin û bersivê bidin yên li hember. Ew wêneyê (mînaka) ji bo xwe û ji bo yên din bi xwe ava dikin, tim jî nû ve piştrast dikin.

Girêdanka bi Plana Hînkirinê-21 ve

XMC. 10 “Civat û civak –

jîyîna bi hev re û sazkirina tevlêbûna wê”.

OÇE. 5: “ Ez û civat –

Sazkirina jîyanê û jîyîna bi hev re”.

- Ew bi *jîngehên* cihêreng ên *welatê-jêder* û Swîsreyê re bi saxlemî mijûl dibin û ji bo wê vekirîbûnekê bi pêş de dibin. Ew dikarin hesta girêdayîbûna xwe ya *jîngehên* cihêreng bidin der û vê yekê bi kesayeta xwe re bikin yek. Ew bi dilsoziyên cihêreng rîyeke çêker dibînin.
- Şagird dikarin nas bikin, ku di jîyana bi hev re ya mirovî de rêzgirtina beramberî û baldarîya rêzgiran pêwîst e. Lêbelê, ew di heman demê de jî dizanin, ku rêzgirên wiha li ser nîrx û pîvanan tîn damezirandin jî guherbar in û dikarin werin guhertin.
- Ew dikarin binasin, ku bersivên gelek pirsên bingehîn, girêdayî nîrx û nêrînen kesane ne. Ew nîrx û kevneşopîyên girîng ên *welatê-jêder* û ji Swîsreyê yên girêdayî nîrxên kesane û nêrînen li ser cîhanê ne dinasin û wan didin der. Ew nîrxên girîng û kevneşopîyên ji *welatê-jêder* û Swîsreyê nas dikin û wan didin der.
- Ew dikarin hestên xwe û yên kesên din bi nav bikin û zehmetiyên nû gengeşe bikin. Zanîna bingehîn a li ser pêvajoya derûnî, hestiyarî û laşî yên mirovan û gencîneyeke peyvan a bi zîmanê *welatê-jêder* a li gor vê, alîkarîyê dide wan, ew xwe û mirovên din hîn ji kûrayî fêhm dikin û jîyana xwe bi rê ve dibin. Ew xwedîyê têgehên pêwîst ên alîkarîyê didin axavtina wan a li ser têgihîştin, pêwîstî û ramanên kesane ne.

Girêdanka bi Plana Hînkirinê-21 ve

XMC.11: “Tecrubeyên bingeîn, kifşkirin û dayîna der (reflekskirin) a nirx û pîvanan”

OÇE.1: „Dayîna der (reflekskirin) a tecrubeyên bingeîn ên hebûnî“

OÇE.2: „Zelalkirina nirx û pîvanan û berpirsyarbûna biryardanê“

- Ew nêrînekê bi rêya danûstendinên hişmendî yê gelek tecrubeyên ji malbat, hevaltî, xwendegeh, *welatên-jêder*, neteweya xwe û sazîyên olî, li ser cihêrengîya jîyana bi hev re ya civatî û bandorîyên wê yê li ser hev, bi dest dixin. Ew dikarin binasin, ku kes wek beşek ji civakê bandora xwe li ser dike û jê bibandor dibe.
- Nasîna wan bi *welatê xwe yê jêder* re heye. Ew bi endamên komên gelheyê yê cihêreng ên li *welatên-jêder* û li Swîsreyê re heta ji dest tê bêalî didin û distînin. Ew hewl didin, ku nirx û awayê jîyana wan fêr bikin. Ew dikarin pêşdarazîyên kesên din û yê xwe nas bikin û bi wan re bi awayekî çêker tevbigerin.

Girêdanka bi Plana Hînkirinê-21 ve

XMC.12: “Rasthatina li ol û birûbawerîyan”

OÇE.3: “Nasîna Şop û bandorîyên olan ên di çand û civakê de”

OÇE.4.4: “Xwemijûlkirina bi ol û nêrînen cîhanî”

Xweza, Mirov, Civak –

Cih, Dem, Civak

- Naverokên erdnîgarî, aborî û ekolojîk zanîna li ser *welatên-jêder* berfireh dike. Zanîneke rênişanî ya bingeîn a li gor wê ji bo lîstîna hişmendîtir dibe alîkar. Ew dikarin agahîyan ji çavkanîyên cûrbicûr bînin ba hev û binirxînin. Ev ji wan re dibe alîkar, ku rêya xwe li *welatên-jêder* bibînin.
- Şagird dizanin, ku mirov bi hest, raman û kirînen xwe bandorê li ser pêşveçûnan dîkin. Ew bi pirsgerêkên herêmî, neteweyî û cîhanî re mijûl dibin û bandora wan a rasterast li ser jînwarê xwe fêr dîkin.

Girêdanka bi Plana Hînkirinê-21 ve

XMC.7: “Derxistina encamê ji rêbazên jîyanê û cihwarên jîyanê yê mirovan û dayîna wan a ber hev”

CDC.2: “Nîşankirina rêbazên jîyanê û cihwarên jîyanê”

CDC.3: “Lêkolînkirina têkilîyên mirov û jîngehê”

- Bi rêya kifşkirinên xwe û wêne, kart û alavên din ên medyayê (wek mînak malperên bi *zimanê welatê-jêder*) bi saya refleksyon û dana ber hev bi Swîsreyê re, wêneyekî zelaltir ê *welatên xwe yê-jêder* bi dest dixin.

Girêdanka bi Plana Hînkirinê-21 re

XMC.8: “Mirov cihwaran bi kar tînin – xwe lê digirin û bi xwe şikil didinê”

CDC.4: “Dîtina rêya xwe ya cihûwarî”

- Şagird hebûnên çandî yên *welatê xwe yê-jêder* ên niha û berê nas dikin û jê re rêzdar in.
- Ew li ser esasê zanîna rênîşaniya bingeîn dikarin bûyer, pêşveçûn û şahidîyên doh û îro yên *welatên-jêder* dabeş bikin. Dîroka koçberîyê di vê de roleke girîng dilîze.
- Ew ji mînakên hîlbijartî dinasin, ku her têgîn subjektîf e û tê de nirxandin hene. Ew fêhm dikin, ku berjewendî û nêrînen cuda dikarin li gor paşxaneyê xwe ya dîrokî baştir werin fêmkirin.

Girêdanka bi Plana Hînkirinê-21 ve

XMC.9: “Fêmkirina dem, demdirêjî û guhertinê – Jihevnasîna çîrok û dîrokê”

CDC.6: “Ravekirina domdarî û serûbinbûnên dîroka cîhanî”

CDC.7: “Lêkolînkirin û bikaranîna çanda dîrokî”

- Ew derfetên tevlêbûna nav civakê û bandorlêkirin û parvekirina berpirsariya xwe ya li ser bipêşdeçûnên hene û yên siberojê dinasin.
- Ew tevî mafên zarokan wek mafên bingeîn ên mirovî dizanin û bala xwe didin ser wan.

Girêdanka bi Plana Hînkirinê-21 ve

XMC.10: Civat û Civak – Sazkirin û xwetevlêkirina jîyana hevpar.

CDC.8: Fêmkirin û xwetevlêkirina demokrasî û mafên mirovan.

Xweza, Mirov, Civak –

Aborî, Kar, Karê-navmalî

- Şagird bi awayên jîyan û xebatê yên li welatên-jêder re mijûl dibin û ew dikarin wan bi yên li Swîsreyê re bidin ber hev.
- Li ser têkiliya di navbera siyaset, aborî û çandê de nêrîna wan heye.

Girêdanka bi Plana Hînkirinê-21 ve

XMC.6: “Kar, hilberandin û serfkirin – Zelalkirina rewşan”

AKK.1: «Cîhana hilberandin û kar kifş bikin»

AKK.3: «Teşekirina serfkirinê (xwarin-vexwarinê)»

Xweza, Mirov, Civak –

Xweza û Teknîk

- Şagird dikarin têkiliya xweza, teknoloji û mirovan di wateya pîvanên qanûnên gerdûnî yên derbasdar de binirxînin.
- Ew bi mijarên girêdayî xweza û teknolojiyê re mijûl dibin û gencîneya peyvên têkildar ên bi zimanê xwe yê welatê-jêder berfireh dikin.

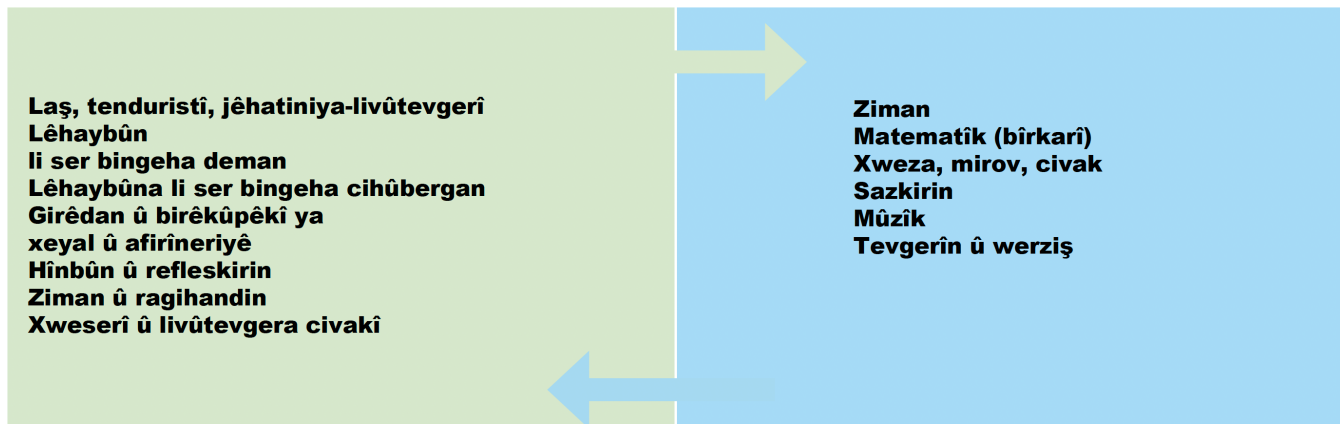
Girêdanka bi Plana Hînkirinê-21 ve

XMC.2: “Ajal, şînayî û jînwaran kifş bikin û biparêzin”

XMC.5: “Encaman ji pêşveçûn û pêkanînen teknîkî derxin, wan binirxînin û bi kar bînin”

XT.1: Gewher û wateya zanistên-xwezayî û teknîkê fêm bikin.

6 Ji bo hînkirina di her astekê de

Xêzerist 2: Nêzîkatîyên pêşketinê û beş
(Bide ber hev. Plana Hînkirinê-21, beşa "Xalên girîng ên asta 1." an jî "Xalên girîng ên asta 2.").

Mîna ku di beşên 2.3 de tê diyarkirin, ji ber ku di Çarçoveya Plana Hînkirinê de şarezayîyên tîn bidestxistin li ser astên kesane û astên şarezayî nayên dabêşkirin, ew (Çarçoveya Plana Hînkirinê ya ZÇW) xwe ji Plana Hînkirinê-21 cihê dike. Pênasekirina şarezayîyên li gor astan û naveroka têkildar di bin berpirsariya birêvebirîyên ZÇW'yê de ye. Divê naveroka li jêr wek ramanên bingeheîn ên ji bo astên kesane bîn fêmkirin.

Piraniya şarezayîyan xwe dispêrin ser sê astên wek gergerînekê xwe li hev dipêçin û ava dibin. Lê avabûna hinek şarezayîyan ne di destpêka asta 1. de, lê di demeke paştir de dest pê dike, ji ber ku divê di pêşveçûn û fêrbûna zarokan de hin şert û merc bîn cîbicîkirin. Avakirinên din ên şarezayî wê berî dawîya qonaxa 3. werin bidawîkirin.

Asta 1

Di asta 1. de hînkirin bi xurtî ji bo pêşketina zarokan e û bi taybetî di serî de bi awayekî navdîsîplînî tê birêxistinîkirin û amadekirin. Lîstîk xwedî girîngîyeke mezin e. Ji bo ku ev rêbaz li ber çavan were girtin, Plana Hînkirinê-21 neh nêzîkatîyên pêşketinê nîşan dide, bê pêşketin û hînbûna zarokan çawa dikare bi asta 1. ve were têkildarkirin.

Zarok li Baxçeyê Zarokanê bi tecrube û tevgerên bihistyarî, bi awayekî serbixwe an jî bi rêya zarvekirin û teqlîdkirinê hîn dibin. Ew tiştên şênber herdem di vê çarçoveyê de hîn dibin. Ew tiştên bi awayekî rasthatinî yan bêhemdî hîn dibin, bi alîkarîya mamosteyan vediguherînin tîgînan (peyv) û ew ji bo wan vediguherin zanîna eşkere. Wek mînak ew gavên xwe di ser pêlikên nêrdewanê re diavêjin û bi vî awayî hîn tîgîna pêlikê dibin, lê pê re hînî teknîka xwehilavêtinê û hesta tîrsê yan hesta serkevtinê jî dibin. Li gor vê yekê hîndekarî xwe dispêre ser tecrubeyên rojane yên zarokan û ji bo livûtevger û tecrubeyên wan rewşan diafirîne.

Hîndekarî ezmûnên ji zarokan re bibin alîkar ên ew karibin tiştên dîtbarî û ramanî veguhêzin awayê peyv û hevokan pêşkêş dike. Bipêşdebirina gencîneya peyv –li kêleka *jîngeha* zarokan bikaranîna – peyvên hînbûna cihûbergan (li ku, paş, jor û hwd.) jî û ji bo têkiliyên hişmendî bikaranîna peyvên (zêde, kêr, wekhev pir û hwd.) li ber çav digire.

Hîndekarî zarokan bi rêya lîstinê bi cîhana pirtûkên wêneyî û nivîsan dide nasîn. Zarok hîn dibin, ku nîşane, xêz û xêzewêne (piktogram) yên ji jîyana wan a rojane xwedî wateyekê ne.

Zarok tiştên tîn nivîsandin û bikêrhatîya nivîsandinê nas dikin. Ew bi rêya tecrubekirina alavên cihêreng ên nivîsandinê, ya bi awayekî li gor armancê û kontrolkirî, hînî bikaranîna wan dibin. Ew li gor şert û mercên xwe yên kesani, dest bi xwendin û nivîsandinê dikin.

Ji bo zarokên di pola yekem û duyem de hemû tecrubeyên jîyana rojane ya di nav malbatê de çî li *welatên-jêder* û çî li Swîsreyê mijara destpêkê ye. Di vî temenî de girêdana bi malbatê ve û meyla ber bi nîrxên wan ve hîn xurt e.

Di hîndekarîyê de wê hemû şaxên (qadên) ziman werin bipêşdebirin: Guhdarîkirin û axavtin, xwendin û nivîsîn, giranîdayîna ser ziman(an), giranîdayîna ser wêjeyê. Bi vî yekê re berî her tiştî awayên hînbûnê yên bi lîstikan, lê ceribandîna xwedubarekar û xwedîarmanc jî tîn bikaranîn. Di destpêkirina xwendin û nivîsandinê de, divê bi alfabetkirina almanî re were têkildarkirin. Nêzîkatîyeke kûrdînekirî ya di navbera mamosteyên ZÇW'yê û mamosteyên polê de pir bi xurtî tê pêşniyazkirin. Ger watedar be, mamosteyên ZÇW'yê ji bo pêşî li ber fêmkirinê şaş bigirin, bi alfabeya almanî re didin ber hev.

Asta 2

Ji bo zarokên asta duyem, koma hevalên hevtemen pir girîng e. Ew baldarîyeke xwezayî ji awayên cihêreng ên jîyanê û *jîngehên* pê re didin û distînin re bi pêş de dibin. Bi gelemperî danûstendîneke erênî bi hawîrdora wan (malbat, xwendegeh) re heye û vî yekê hema hema qet nakin mijara lêpîrsînê. Ew bi gelemperî li hember *çandên* xwe û yên din bêalî, vekirî û ji ber xwe ne û ew baldarê têkilî û girêdanên bi endamên malbata xwe ya li *welatê-jêder* in.

Di hîndekarîyê de wê hemû şaxên (qadên) ziman werin bipêşdebirin: Guhdarîkirin û axavtin, xwendin û nivîsîn, giranîdayîna ser ziman(an), giranîdayîna ser wêjeyê. Xaleke girîng a taybetî balê bidin ser, berfirehkirina şarezayîyên di qeydên rêzepeyvên zimanî yên zehmet û tevlihev de ye.

Asta 3

Di asta 3. de, ciwan her ku diçe bi rexnegirî nêzî nîrxên xwe û yên hawîrdorê dibin. Wek encama vî yekê, dibe ku ew ji nîrx û normên kevneşopî dûr bikevin an dilbijîya wan bikin. Ew pirî caran wateya dersên ZÇW'yê jî dipirsin.

Mamosteyên ZÇW'yê vî rewşa serûbinî fêr dikin, bersiv didinê û bi awayekî rexneyî awayên (jiyan-)ên cuda dixin dersê. Bi vî awayî ji ciwanan re dibin alîkar, ku ew berê xwe rast bikin, kesayetîya xwe bi pêş de bibin û rêya xwe bibînin. Bi taybetî, ew piştgirî didin ciwanan, ku tecrube, nîrx û girêdanên cihêreng di nav jîyana wan de bigihin hev.

Hîndekarî şarezayî û zanîna kesane ya ciwanan digire ber çav. Ne tenê di dersên ZÇW'yê de, lê di heman demê de, di dersên xwendegeha-gel û li derveyî xwendegehê de jî, ji bo şagird karibin zanyarîyên xwe yên taybetî yên *transçandî* û *çandî* jî binin ziman, tîn teşwîq kirin.

Di hîndekarîyê de ciyekî girîng e ragihandina devkî û nivîskî, baldarîyên ziman û perwerdehiya medyayê heye. Ciwan derfeta bikaranîn, şibandî û gihandina hev a zanî û şarezayîyên di zimanên cuda de bi dest xistine, dibînin. Ciwan derfeta bikaranîna şarezayîyên bi dest xistine ya di zimanên cihêreng de (*zimanên welatê-jêder*, almanî, fransî, inglîzî) dibînin, dişibihînin û zanîna xwe digihînin hev. Ew bi vî awayî dikarin şarezayîya xwe ya zimanî û danûstendîni berfireh bikin.

Hîndekarî ji bo bipêşdebirina perspektîfên pîşeyî û entegrebûna nav hawîrdora pîşeyî û civaka Swîsreyê piştgirîyê dide ciwanan. Bi taybetî, ew wan teşwîq dike, ku *şarezayîyên* xwe yê *duzimanî* an *pirzimanî* û *transçandî* wek çavkanîyên pêvekî (berdest) fêr bikin û bi kar bînin.

7 Ferhengok

Ravekirinên li jêr diyar dikin, bê di vê nivîsê de têgînên têkildar çawa werin fêmkirin. Heya ku wekî din neyê gotin, ravekirinên li jêr li ser bingeha *Çarçoveya Plana Hînkirinê ya Ziman û Çanda Welêt (Welatê-jêder)* yê Beşa Perwerdehiyê ya Kantona Zurich'ê û li ser *Weşana Hîndekarîya bi Zimanê Welatê-jêder*, ku ji aliyê Sekreterîya Giştî ya EDK'ê ve hatiye weşandin, tên kirin.

Duzimanî

→ Binêre *zimanê duyem*.

Zarava:

Zaravayek an devokeke awayê cîgehî yan herêmî yê zimanekî standard e (wek mînak almanî) yan jî zimanekî herêmî (wek mînak almanîya swîsrî).

Ew dikare xwe kêr an zêde ji *awayê standard* ê *zimanê welatê-jêder* cudatir bike û carinan wek *zimanê ciyekî* yan ê herêmekê bi kar were.

Zimanê yekem (Z1), zimanê welêt (zimanê welatê-jêder)

Zimanê civakîbûnê wê wek zimanê yekem were bidestgirtin, yanî zimanê ku mirov li gor rêzê pêşî fêr bûye. Di jîyana rojane de jê re "*zimanê dayikê*" jî tê gotin. Gelek zarok pêşî ne tenê yek, lê du yan jî zêdetir zimanan hîn dibin. Di rewşên wiha de, ango dema çend zimanên yekem ên mirov hebin, mirov behsa duzimanîya hevdem dike. Zimanê yekem dikare di berdewamîya jîyanê de wek zimanê serdest bimîne, lê di heman demê de bi taybetî ger ew ne li gor zimanê hîndekarîyê û *zimanê cîgehî* yê niştewarê mirov be, ew dikare heta astekê watedarîya xwe winda jî bike.

Zimanê welatê-jêder ê mirovekê/î ew ziman an zarava ye, ku li *welatên-jêder* an li herêmên jêder ên xwe wek awayê cîgehî yan standard tê hesibandin. Ger kesek jî nifşa duyem an sêyem a koçberan be, ne hewce ye ku zimanê wê/wî yê jêder herdem zimanê yekem be.

Zimanê beşê

Zimanê beşê *awayê zimanekî standard* ê *welatê-jêder* e, ku bi rêya gencîneya peyvên taybetî yên beşê tên girtin (wateya peyvên beşê: peyvên wek ên teknîkî, pîşeyî, pisporî û hwd.).

Zimanê biyanî

Zimanê biyanî zimanek e, ku ji bilî zimanê xwe yê yekem tê hînkirin û li derveyî cihê *zimanekî cîgehî* tê dîtin. Bi vê sedemê, zimanê biyanî jî zimanê duyem ê ku li welatê zimanê armanc tê bidestxistin, cuda ye. Hînkirina hin zimanên biyanî erka xwendegehên giştî (xwendegehên dewletê) ye. Li xwendegehên giştî yên kantonên Swîsreyê, bi gelemperî zimanên fermî yên parçeyên din ên welêt û inglîzî wek zimanên biyanî tên hînkirin.

Pirzimanîya bikêrhatî

Bi pirzimanîya bikêrhatî jêhatinîya mirov a li gor rewş û hewcedarîyan axavtina bi çend zimanan tê destnîşankirin. Ev cureyê şarezayîya ziman, berovajî *pirzimanîya* hevseng û sîmetrîk e. Bi rêya ecibandina *pirzimanîya* bikêrhatî tê zanîn, ku jêhatinîyên bingehîn ên şarezayîya zimanî bi awayê cihêreng, ji hev cuda û baş bi pêş dikevin, hene. Ji ber vê yekê her gav ne hewce ye ku meriv di her jêhatîbûneke bingehîn de bigihêje asta herî bilind, carinan bicihanîna armanca xwe ya biserketina hin jêhatinîyan û şiyana bikaranîna wan a bikêrhatî têrê dike. Bipêşxistina xwendinê ya bi awayê *pirzimanî* ya bikêrhatî yek ji armancên xwendegêha giştî (ya dewletê) ye.

Welatên-jêder, dewletên-jêder

Bi gotina welatên-jêder ew dewletên (welatên), ku kesek an dêûbavê wê/wî (an jî xizmên din) berê li wir jiyane yan hîn jî lê dijîn, tê qalkirin. Mirov dikare bi xurtbûnîyên cihêreng bi welatên xwe yên-jêder re, wek mînak, bi nîfşa koçberîyê ve xwedîyê girêdayînan be.

Zimanê-bilind

→ Binêre li awayê *standard ê zimanê welatê-jêder*.

Nasnameya duçandî / nasnameya pirçandî

Nasnameya (kesanî) wek taybetmendîya kesekê/î û xwenaskirin û lixwehaybûna vê tê fêmkirin. Nasname pêvajoyî û dînamîk in. Ew di danûstendinên civakî de, bi taybetî bi zimên tîn afirandin. Nasnameya duzimanî-/pirzimanî wek tîgihîştina hesta subjektîf a girêdayîbûna du (an jî zêdetir) kolektîfên cihêreng ên di heman demê de û xwepênasekirina bi parçeyek ji nîrx û helwestên wan e.

Entegrasyon

Di vir de entegrasyon wek pêvajoya ku tê de mirov û komên bi paşxaneyên civakî, *çandî* û zimanî yên cihêreng, beşdarîya civakî û siyasî ya wekhev a di civakekê de bi dest dixin û rêz ji paşxaneyên wan ên zimanî û *çandî* yên taybetî re tê girtin, tê fêmkirin.

Şarezayî

Pênaseya „şarezayîyan“ di beşa „Xalên-bingehîn“ a Planê Hîkîrîne-21 de xwe dispêre ser ravekirinên Franz E. Weinert. Li gor wî, şarezayî "çend aliyên naverok û pêvajoyê dihevin: jêhatinî, karîn û zanîn, lê di heman demê de dilxwazî, helwest û nêrîn jî. [...] Aliyên şarezayîyan li gor xwezaya xwe hem teknîkî û hem jî navdîsîplînî ne. Şarezayîyên teknîkî zanîna beşê û jêhatîbûn û karînen tîkildar diyar dikin. Bi şarezayîyên navdîsîplînî zanîn û karîna kesanî, ya ku di fêrbûna li hundir û derveyî xwendegêhê de li seranserê beşê roleke girîng dilîzin, tê vegotin. Di nav vê de şarezayîyên kesane, civakî û rêbazî hene.»

Çand

Çand di vê Çarçoveya Plana Hînkirinê de wek tevayî alîyên giyanî, madî û hestiyarî yên yekane, ku civakekê yan komeke etnîkî diyar dîkin, tê dîtin. Ev ne tenê huner û wêjeyê, lêbelê awayên jîyanê, mafên bingeîn ên mirovan, sistemen nirxdanê, kevneşopî û bawerîyan jî dihewîne. Mirov nikarin tenê wek endamên çanda xwe yan jî koma xwe ya etnîkî werin dîtin. Ji ber vê yekê ne hewce ye, ku bi sedema ew girêdayî çandeke diyar in, divê ew xwedîyê hin taybetmendî, xislet an livûtevgerên diyar ên wê çandê bin. Bi ser de jî çanda civakekê yan jî komeke etnîkî ne wekjihev (homojen) û ne rawestiyayî û ne jî girtî ye. Belê, pratîka çandî bi berdewamî wateyên nû diafirîne û pratîkên çandî yên cihêreng xwe tev li hev (û din) dîkin.

Jîngeh

Çarçoveya Plana Hînkirinê ji gotina jîngehê tevayîya hemû tişt, bûyer û rewşên mirov di dema xwe ya niha de pê re mijûl dibin, tê digihêje. Jîngehek girêdayî rewşên jîyana kesane tenê beşek ji tevayîya cîhanê ye. Çarçoveya Plana Hînkirinê veqetandineke vebirî di navbera çand û jîngehê de nake, lê bi terma duyemîn re balê dikişîne ser dema niha ya kesanî û danûstendin û axaftinên wê/wî bi xwe.

Zimanê herêmî

Zimanê herêmî ew zimanê ku piraniya gelheya niştewarekî pê didinûdistînin e. Di rewşa Swîsreyê de, zimanên herêmî yan *zaravayên* Almanîya Swîsreyî ne yan jî zimanên Fransî, Îtalî yan Retoromanî ne.

Pirzimanîbûn, pirzimanî

Têgîna pirzimanî tê wateya şarezayîya ku mirov dikare bi sê yan jî zêdetir zimanan biaxive. Ev têgîn dikare hem kes û hem jî hemû civakê îfade bike. Li Swîsreyê, ev carinan jî ji bo danasîna bûyera axaftina çar zimanên neteweyî, tê bikaranîn. Di Çarçoveya Plana Hînkirinê ya berdest de, gava qala kesekê/kesekî pirzimanî tê kirin, ew tê wateya ku bi awayê çalak an neçalak -bê ku têkilîya xwe ya kesane bi van zimanan re hebe (zimanê-yekem, zimanê-duyem, zimanê-welatê-jêder, zimanê-biyani) xwedîyê şarezayîyên sê an zêdetir zimanan be. Di vê wateyê de, wek mînak gava zarokek wek zimanê-yekem bi almanî û bi ser de bi du zimanên din ên biyanî biaxive, ew dibe zarokeke pirzimanî.

→ Binêre li duzimanî yan pirzimanîyê jî.

Zimanê dayîkê

Bi gotina zimanê dayîkê qala zimanê destpêkê tê bidestxistin, *zimanê yekem* tê kirin. Ev têgîn bi guman e, ji ber ku tê wateya tenê dayîk li ser bidestxistina zimanê destpêkê biryarder e. Bi vê sedemê Çarçoveya Plana Hînkirinê tenê qala *zimanê yekem* dike.

Hişmendîya Zimên (Language Awareness)

Hişmendîya zimên (an jî Language Awareness) zanîna eşkere ya li ser zimên, têgihîştina hişmendîya zimên û herwisa hestiyarbûna ji bikaranîn û pêvajoyên hînbûna zimên re vedibêje. Danûstendina lûtkeya-zimanî (meta-zimanî), ji vê tê hesibandin, wek mînak, li ser veqetandin an jî tevlihevkirina zimanan û herwiha dayîna berhev a zimanan, wek mînak, di navbera *zimanê yekem* û *zimanê duyem* de yan jî di navbera zimanê standard û

zaravayan de. Armancên pedagojîk ên hişmendîya zimanî meraq û eleqeya bi ziman(an), baldarî û naskirina cihêrengîya zimanî (li polê yan li nav civakê) û herwiha nêrîneke pîrperspektîfî ya ziman û pêwendîyê ne.

Awayê standard ê zimanê welatê-jêder

Awayê zimanekî yê hatiye bipîvankirin, di ferheng û rêziman de hatiye birêgezkirin û girêdayî wê hatiye ravekirin, awayê standard ê zimanê welatê-jêder e. Carinan jê re dibêjin zimanê nivîskî, zimanê wêjeyî an jî zimanê bilind û bi gelemperî jî *zaravayan* tê cudakirin. Ger awayê standard herdem di rewşên diyar de (wek mînak di rewşên fermî de) were bikaranîn, lê wekî din di jîyana rojane de *zaravayek* were axavtin, jê re diglossie (duzimanî/duzaravayî) tê gotin. Serwextbûna awayê standard li xwendegehên fermî û di hîndekarîya ZÇW'yê de wek armanca sereke ya hewildanên dîdaktîka zimên tê hesibandin.

Şarezayîya transçandî,

Hînbûna transçandî

Şarezayîya transçandî jêhatîniya danûstendina bi awayekî serkevtî ya bi mirovên xwedîyê raborîya çandî ya cihêreng re, vedibêje. Ew dikare bi rêya hînbûna transçandî were bipêşdebirin û bi rêya tecrubeyên li *jîngehên* cihêreng were destekdan.

Zimanê duyem (Z2)

Zimanê duyem ew ziman e, ku di wateya kronolojîk de di rêza duyem de tê hînkirin. Ji bo mirovên xwedîyê paşxaneyî koçberîyê ne, ev ziman pîrî caran zimanê ku wan tev li jîyana civakî û çanda nivîskî ya civaka zimanî ya herêmî dike ye, ku ev wek mînak li aliyê Swîsreyî almanîaxêv, almanî ye. Zimanê duyemîn bi piranî yan pîrî caran bi pêwîstîya xwe ya ji bo çareserkirina hewcedarîyên jîyana rojane, ji *zimanên biyanî* vediqete. Ger kes ji nîfşa duyem an sêyem a koçberan bin, zimanê xwecihî/herêmî jî dikare bibe zimanê yekem û *zimanê welatê-jêder* jî bibe zimanê duyem, an jî Z2 dikare bi demdirêjîya xwendegehê re bibe zimanê serdest.

Bidestxistina zimanê duyem

Di dîdaktîka ziman de di navbera *bidestxistina zimanê duyem* û yê *biyanî* de cudayî tê kirin. Dema ku mirov zimanê xwe yê duyem li herêmeke ku ew ziman wek *zimanê xwecihî/herêmî* lê tê axivîn bi dest bixe, ev bidestxistina zimanê duyem e. Hînkirina zimanê têkildar wê bi dîdaktîkeke li gor xwe were bidestgirtin, ji ber ku ji aliyê dîdaktîkî ve ji hînbûna *zimanê yekem* û ya zimanê biyanî cuda ye.

Duzimanî yan pîrzimanî, duzimanîbûn an pîrzimanîbûn

Duzimanîbûn an pîrzimanîbûn di wateya herî berfireh de, ji bo kesa/kesê xwedîyê şarezayîyên çalak an neçalak ên du yan zêdetir zimanan be tê gotin. Lê tevî vê di Çarçoveya Plana Hînkirinê ya berdest de pênaseyek tengtir tê bikaranîn: li vir wê tenê mirovên bi zimanê almanî û bi yek an bi gelek zimanên din ên *zimanên welatê-jêder* ên ne almanî diaxivin, wek mirovên bi duzimanî yan pîrzimanî werin bidestgirtin.

8 Pêvek

Pêveka I: Şertûmercên giştî yên li Kantona Zurich'ê

Ev pêvek destpêkê awireke giştî li ser bingegehên nav-kantonî û qanûnî yên hindekarîya ZÇW'yê pêşkêş dike. Piştî Sazîya Xwendegeha-gel a Zurich'ê bikaranîna (rêbaz, rêxistin, hevkarî) ku li kantonê ji ber şert û mercên qanûnî hatîye bipêşdebirin, dide nasîn.

Agahîyên bingegehî en nav-kantonî

Konferansa Wezîrên Perwerdeyê yên Kantonan (EDK) gelek caran li ser dersên ZÇW'yê nixandî kirin. Ew "Pêşniyazên ji bo perwerdehiya zarokên xwedî zimanên biyanî" yên 24ê Cotmeha 1991ê, mafê bingegehî en "parastina ziman û çanda welatên-jêder" en zarokên bi *paşxaneya koçberî*, dîsa erê dike. EDK bi vê armancê van pêşniyazan ji bo rayedarên kantonê û herwiha yên cîgehê/herêmê yên têkildar dike:

- bi awayekî rewa, li gor derfetan û li gor demên dersan di hefteyê de herî kêr du saetan destekdana hindekarîya ZÇW'yê.
- bikaranîna avahîyên xwendegehê ya bi awayekî belaş
- teşwîqkirina hevkarîya di navbera mamosteyên xwendegehê û yên hindekarîya ZÇW'yê de
- di bawernameya xwendegehê de diyarkirina tevlebûna şagirdan a hindekarîya ZÇW'yê û ger hebe nixandina bi deqdanê hatîye kirin.
- li ser derfetên perwerdehiyê agahdarkirina dayîkûbavên ji paşxaneya koçberîyê
- di nixandina şagirdan de û her wiha di payedan an biryara neqandinê de şarezayîyên zimanê welatê-jêder en zarokan di hindekarîya ZÇW'yê de bi dest xistine, li ber çav werin girtin.

Wek di stratejiya hindekarîya zimanê neteweyî ya bi dîroka 2004an a EDK'ê de hatîye pêşdîtin, di hindekarîya ZÇW'yê de *zimanên welatê-jêder* en zarokên xwedî paşxaneya koçberîyê, teşwîq dike (bide ber hev: Hindekarîya ziman a li xwendegehên mecbûrî: Stratejiya EDK'ê û plansazîya kar a ji bo giştîya koordînasyonên swîsî ya 25.Adar.2004). Heman armanc bi peymana navkantonî ya li ser bihevkirina xwendegehên mecbûrî pêk tê, ji ber ku kantonên pevkar bi piştgirîya hindekarîya ZÇW'yê ya ji alîyê olî û siyasî ve bêalî erkdar in (bide ber hev: xwendegehên mecbûrî (HarmoS) ya 14. Hezîran.2007). Ji sala 2011an û vir ve, Hikûmeta Federal di çarçoveya Qanûna Zimanan de piştgirî dide projeyên hindekarîya ZÇW'yê (bide ber hev: Qanûna Hikûmeta Federal a li ser Zimanên Neteweyî û Têgihîştina di Navbera Civakên Zimanan de (Qanûna Zimanan, (SpG) ya 5ê Cotmeha 2007an û Biryarnameya li ser Zimanên neteweyî û Têgihîştina di Navbera Civakên Zimanan de (Biryarnameya Zimanan, (SpV) ya 4ê Hezîrana 2010an).

Bingegehên qanûnî yên li Kantona Zurich'ê

Li Kantona Zurich'ê hindekarîya ZÇW'yê bi awayê hiqûqî li gor Qanûna Xwendegehên-gel û Rêvebirnameya Xwendegehên-gel tê sazîkirin:

Qanûna Xwendegehên-gel a 7ê Sibata 2005an

§ 15.

¹ Birêvebirîya perwerdehiyê, dikare kûrsên Ziman û Çanda Welat en ji alîyê rayedarên derveyî xwendegehên fermî ve tîne pêşkêşkirin, nas bike.

² Biryarname, şertên pejirandinê û şopandina wan saz dike.

Rêvebirnameya Xwendegeha-gel a 28ê Hezîrana 2006an

§ 13

- ¹ Di kûrsên ziman û çanda welêt de zarokên xwedî zimanê biyanî, agahiyên xwe yên bi zimanê-yekem û zanîna li ser çanda welatê xwe yê-jêder bi pêş de dibin.
- ² Berpirsariyên van kûrsan, balyozxane yan konsulxaneyên welatên-jêder in. Birêvebirîya perwerdehiyê, dikare kûrsên birêvebirîyên din jî nas bike (bi awayê fermî bipejirîne).
- ³ Kurs, gava li gor Çarçoveya Plana Hînkirinê ya ji aliyê Şêwra Perwerdehiyê ve hatîye amadekirin be û bê armanca qezenckirinê û ji aliyê ol û siyasetê ve bêalî be, tê nasîn (tê fermîkirin). Ev kûrs di hefteyê de herî zêde bi giştî çar ders in, lê ji bo asta Baxçeyê Zarokan û ji bo pola 1. a xwendegeha seretayî herî zêde du ders in.
- ⁴ Divê mamoste xwedîyê şarezayîya têrkar a hîndekarîyê û asteke têr a zimanê almanî bin û tev li perwerdehiyên mecbûrî bibin.

§ 14

- ¹ Kûrs heta derfet hebe, di kêliyên derveyî demên hîndekarîyê de tên dayîn.
- ² Şaredarî;
 - a. Li gor derfetan polên rewa bi awayekî belaş pêşkêş dikin.
 - b. Ger kûrs di dema hîndekarîyê de tê dayîn, herî zêde hefteyê du dersan destûra derketina ji hîndekarîya asayî bidin şagirdên beşdarî kûrsê bibin.
 - c. Di birêvebirina kûrsê de gazincên xwe, ragihînin birêvebirîya perwerdehiyê.
- ³ Nirxandinên bi deqdanên di kûrsê de werin kirin, wê di bawernameyê de werin nivîsandin.
- ⁴ Birêvebirîya perwerdehiyê rêgezên pêvajoya qeydkirina li kûrsan diyar dike. Wekî din birêxistinkirin û birêvebirina kûrsan, bi taybetî finansêkirin û herwiha neqandin, bicîkirin û çavdêrlêkirina mamosteyan kar û erka birêvebirîyên kûrsan e.

Li Kantona Zurich'ê birêxistinkirin û birêvebirina hîndekarîyê

Li jêr wê pratîka ZÇW'yê ya li Kantona Zurich'ê ya ji ber şert û mercên qanûnî yên li kantonê hatîye bipêşdebirin, were vegotin.

Nasîn (fermîkirin) a birêvebirîyên kûrsan

Birêvebirîya perwerdehiyê dikare kûrsên ZÇW'yê yên ji birêvebirîyên derveyî xwendegehê gava pêwîstiyên qanûnî û rêgezên hundurîn pêk bînin, binase. Sazîya Xwendegeha-gel prosedûra naskirinê saz dike û bi rê ve dibe.

Ger ji xwe kûrsên ZÇW'yê yên di zimanê têkildar de hatine nasîn hebin, bi birêvebirîya heye re têkilî tê çêkirin û li rîyên hevkarîyê tê gerîn. Armanca ji bo her zimanî pêşniyazeke ZÇW'yê ya yekgirtî û berfireh e.

Ji bo birêvebirîyeke kûrsê were nasîn, divê bi taybetî van şertên li jêr bi cih bîne

- ew ewle bike, ku kûrs li gor Çarçoveya Plana Hînkirinê ya ZÇW'yê ne û ji aliyê ol û siyasî ve bêalî ne,
- mamosteyên pisporekên ZÇW'yê yên bi asta zimanzanîya almanî ya tê xwestin, dersan bidin,
- kurs ne bi armanca bidestxistina pereyan bin,
- bi xwendegehên herêmî û birêvebirîya perwerdehiyê re bi hevkarî bixebitin.

Bawername û derbaskirina ser bawernameya xwendegehê

Binêre li beşa 3, rûpela 9

Çavdêrî

Hîndekarîya ZÇW'yê ji alîyê pedagojîk û xebatkaran ve di bin çavdêriya birêvebirîyên wê de ye. Ji alîyê xalên di rêzîknameya xwendegeha-gel de hatine sazîkirin ve, di bin çavdêriya rayedarên xwendegehê de ye.

Sehkirina beşdarên û girtina tedbîrên pêwîst ên li hember beşdarên kûrsan ên nebirêkûpêk erka birêvebirîyên kûrsan e. Ew li ser daxwazê, agahîyên li ser sehkirina tevlêbûna beşdarên û rewşa hîndekarîyê didin rayedarên xwendegehê. Mafê sehkirinê yê mamosteyên xwendegeha-gel ên şagirdên xwe bi sedema tevlêbûna kûrseke ZÇW'yê ji dersên xwe derdixin jî heye.

Gava gilîguzazîyê bi mamosteyên tev lê bûne re rasterast nikaribe were çareserîkirin hebe, di navbera rayedarên xwendegehê û birêvebirîya têkildar de gotûbêjek tê kirin. Ger tevî vê bibîranînê gilîguzazîyê ji holê neyê rakirin, birêvebirîya perwerdehîyê dikare li ser serlêdana rayedarên xwendegeha gel destûra birêvebirîna hîndekarîyê ya li xwendegeha-gel ji dest birêvebirîya têkildar paşde bistîne.

Fînansekirin

Fînansekirina hîndekarîya ZÇW'yê erka birêvebirîyên kûrsan e. Kêmek şaredarîyên xwendegehan hinek alîkarîya aborî didin an jî hin mamosteyên ZÇW'yê bi xwe digirin ser kar. Ji bo piranîya birêvebirîyên kûrsan, dêûbav jî bi dayîna hinek pere piştgirî dikin.

Mamosteyên-ZÇW

Neqandin û bicîkirina mamosteyên ZÇW'yê erka birêvebirîyên kûrsan e.

Ji bo vê, birêvebirîyên kûrsan li ser radiwestin, ku mamosteyên ZÇW'yê yên nû beşdarî xebatên hîndekarîyê yên li kantonê dibin,

- bi awayê pedagojîk têra xwe pispor bin (dîplomaya mamostehîyê yan xwendina di wê astê de yan jî tecrûbe û bipêşdebirina xwendinê ya têrê dike hebe),
- şarezayîyên almanî yên devkî têrê bikin (têrêkirina xwe bi bawernameyekê nîşan bidin, ku li gor Çarçoveya Referansa Ewropî gihîştine asta B1),
- tev li civînên agahdarîyê yên ji alîyê birêvebirîya perwerdehîyê (sazîya xwendegeha-gel) ve tên lidarxistin, bibin,
- beşdarî modûla danasînê ya ji alîyê Xwendegeha Bilind a Pedagojî ya Zurich'ê ve li ser daxwaza Birêvebirîya Perwerdehîyê tê dayîn, bibin.

Ger mamosteyekê/î ZÇW'yê şertên li jor pêk neyîne, Birêvebirîya Perwerdehîyê ji birêvebirîya berpirsyar girtina tedbîrên rastîkirinê dixwaze. Ger hewce be, Birêvebirîya Perwerdehîyê dikare lîsansa mamosteya/yê ZÇW'yê ya/yê têkildar a dayîna dersên ZÇW'yê yên li kantonê tên nasîn bi paş de vekîşîne.

Ji bo xebatên hîndekarîyê yên mamosteyên ZÇW'yê hînbûna şertûmercên xwendegehên herêmî, bi fêde ye. Ji ber vê yekê, ji birêvebirîyên kûrsan re tê pêşniyazîkirin, ku hema piştî çend salekê mamosteyên ZÇW'yê neguherînin ("prensîba pêguherînê" tine).

Agahî û serlêdan

Hem birêvebirîyên kûrsan û hem jî xwendegehên herêmî û sazîya xwendegehên-gel zarokên têkildar û dêûbavên wan li ser kûrsên hene agahdar dikin. Zarok dikarin ji temenê Baxçeyê Zarokan an ji demeke piştretir – li gor pêşkêşkirina zimanê têkildar, tev li kûrsan bibin –

Mamosteyên xwendegeha gel di meha Çilleyê de forma qeydkirinê li ser dêûbavan belav dikin.

Dêûbav zarokên xwe rasterast li cem kesa/ê kûrsa ZÇW'yê bi rê ve dibe qeyd dikin. Birêvebirên kûrsan dêûbavên zarokan di demê de û rasterast li ser taybetiyên hîndekarîyê (dem, cih, mamosteya/ê ZÇW'yê) an jî li ser gumana pêknehatina kûrsan agahdar dikin. Hîndekarî bi gelemperî di destpêka sala xwendinê de dest pê dike. Serlêdan tevî lêbûneke birêkûpêk ferz dike, betalkirin jî tenê dikare bi rêya dêûbavan di dawîya sala hîndekarîyê de bi nivîskî pêk were.

Pirtûkên hînkirinê û alavên hîndekarîyê

Peydekirina pirtûk û alavên hîndekarîyê erka birêvebirîyên kûrsan e.

Ji şaredariyên xwendegehan re tê pêşnîyazkirin, ku mamosteyên ZÇW'yê karibin alavên teknîkî (yên wek mekîneya jiberzêdekirinê û ger hebe bîmer/dîtbarek, kompûter, tîketîna înternetê û tiştên din), herwiha alavên hîndekarîyê (yên wek kilspî/qelem, defter, kaxez û yên wek wan) belaş peyde bikin.

Demên hîndekarîyê û cihên hîndekarîyê

Şagird ji Baxçeyê Zarokan û pola yekem a xwendegeha seretayî ve dest bi hatina hîndekarîya ZÇW'yê dikin û di hefteyê de herî zêde tev li du dersan, li polên pêşdetir jî, di hefteyê de herî zêde tev li çar dersan dibin. Hîndekarîya ZÇW'yê, ger derfet hebe, di hundirê plansaziya demên hîndekarîyê yên xwendegehê de (8 heta 12, 13.30 heta 17) tên çêkirin. Di vê çarçoveyê de herî zêde du saet ji saetên dersên fermî dikarin werin veqetandin. Di vê rewşê de zarokên têkildar ji hîndekarîya peywendîdar tên derxistin, (-da ew karibin tev li dersên ZÇW'yê bibin).

Di bihara her salê de, birêvebirîya kûrsan ji berpirsyarên xwendegeha xwecihî/herêmî cihê polê dipirsin û demên dersê yên dixwazin, destnîşan dikin. Demên diyarkirî wê piştî şêwra di navbera birêvebirîya kûrsê û rayedarên xwendegeha xwecihî/herêmî de werin destnîşankirin.

Hîndekarîya ZÇW'yê heta derfet hebe wê li polên xwendegehên seretayî yên herî nêzî cihûwarê zarok lê niştecî ne, werin dayîn. Şaredariyên xwendegehan, li gor derfetên xwe, polekê belaş didin. Mamosteya/ê ZÇW'yê li gor rêzikên xwendegehê tev digere.

Birêvebirîyên kursê, destpêka sala hîndekarîyê, li ser rêxistinîya hîndekarîyê ya diyar bûye (pol, dem, cih, mamosteyên ZÇW'yê), agahîyê didin berpirsariyên xwendegeha xwecihî/herêmî. Birêvebirîyên kûrsan van agahiyan bi armanca agahdarkirina li ser hîndekarîya ZÇW'yê û koordînasyon û piştgirîya wê, radigihînin sazîya xwendegeha-gel jî.

Hevxebata di navbera mamosteyên ZÇW'yê û xwendegehên herêmî de

Ji mamosteyên xwendegeha gel û mamosteyên ZÇW'yê re tê pêşnîyazkirin, ku beramberî bi hev re têkilîyê dayînin. Ji bo berpirsariya xwendegehê vexwandina mamosteyên ZÇW'yê ya konferansa xwendegehê ya ji bo danûstendina mijarên bi kêrî her du alîyan tî, baş e. Her weha ew dikarin carina -wek mînak salê carekê, mamosteyên ZÇW'yê vexwînin konferansên xwendegehê. Armanca hevdiîtinê bi vî rengî hevnasîna beramberî, pevguhertina agahî û tecrubeyan yan jî axavtina li ser pirsgerêkên hevbeş e.

Dersa ZÇW'yê pêşkêşîyeke di bin banê xwendegeha-gel de ye. Cihgirtina mamosteyên ZÇW'yê ya di çalakîyên xwendegehê û pêvajoyên pêşveçûna xwendegehê de watedar e. Bi taybetî xwendegehên ku hejmareke zêde ya zarokên duzimanî yan pîrîmanî lê hene, ji hevkarîya sazîkirî sûd werdigirin. Ev tê wê wateyê, ku piştgirîkirina zarokan a bi hev re, pêkanîna projeyên hînbûna pîrîmanî û *transçandî* an jî bi hev re agahdarkirin û şêwirmendiya dêûbavan. Ne tenê mamosteyên pola asayî, lê pisporên xwendegeha seretayî, wek mînak mamosteyên dersên almanî wek zimanê duyem (Awzd/DaZ) jî dikarin ji vê hevkarîyê sûd bigirin.

Mamosteyên ZÇW'yê yên ku di vê mijarê de pirsor in, bi awayê serkevtî beşdarî werger û navbeynkarîya transçandî dibin. Pir watedar e, ku mamosteyên ZÇW'yê di nirxandina li ser zarokên ew wan hîn dikin de -di nirxandina asta hînbûna wan de, di dema gotûbêjên cihî yên li ser xwendegehê û biryardana bipêşdeçûnê de, amade bin.

Sazîya xwendegeha-gel pêşniyazî xwendegehan dike, ku di rewşa hebûna hejmareke zêde ya zarokên duzimanî yan pîrzimanî de, hîndekarîya ZÇW'yê wek beşeke bipêşdebirina ziman were hesibandin û bixin nav bernameya xwendegeha xwecihî/herêmî.

Piştgirîya xebata bi hev re ya xwendegehê - dêûbavan

Xebata bi hev re ya di navbera xwendegeh û malbatan de di bingeşin de, bandoreke mezin li ser hînbûn û serkeftina xwendina zarok û ciwanan dike. Ger mamosteyên ZÇW'yê bi rêkûpêk bi dêûbavan re di têkilîyê de bin, wan li ser tiştên li xwendegehê diqewimin agahdar bikin û bi wan re gengeşe bikin, bê ew çawa dikarin di hînbûnê de piştgirîyê bidin zarokên xwe, ev yek bandoreke erênî li ser serkeftina hînbûnê dike.

Mamosteyên ZÇW'yê dikarin di xebata bi hev re ya bi dêûbavan re piştgirîyê bidin mamosteyên xwendegeha-gel. Wek mînak, ew di çalakîyên li xwendegehê tên sazîkirin de dixebitin an di civînên yek-bi-yek de wergerê dikin. Wekî din ew dikarin di rewşên li ser duzimanî û sazûmana xwendegehê agahîyên baş tên xwestin de, navbeynkarîya transçandî jî bikin. Ew xizmetên wiha li gor peymana bi mamoste û rayedarên xwendegehê re pêk tînin.

Hevkarîya bi rêvebirên xwendegehê re

Rayedarên xwendegeha xwecihî/herêmî alîkarîyê dikin, ku hîndekarîya ZÇW'yê di nav şert û mercên baş de li xwendegeha-gel pêk were. Ji wan re tê pêşniyazkirin, ku li gor hewcedariyê ji bo kûrdînasîyona li şaredariyê yan li yekîneya xwendegehê kesekê/î wek berpirsyar diyar bikin. Berpirsyariya wê/wî ye, ku li ser teşepêdana-planê-saetên-dersê û hewcedariyên cîyê kûrsê peymanên pêşîn çêke û hevkarîyê bi pêş de bibe.

Xebata bi hev re û kûrdînasîyona di asta kantonê de

Li ser navê alîyê Birêvebirîya Perwerdehiyê, Sazîya Xwendegeha-gel ji kûrdînekirina dersên ZÇW'yê û dayîna piştgirîya îdarî berpirsyar e. Bi navê alîyê sazîya kûrsê pêşkêş dike jî, her birêvebirîya kûrsê kesekê/î, wek berpirsyara/ê kûrdînasîyona asta herêmî û kantonî ya/yê ji xebata hevbeş a bi Sazîya Xwendegeha-gel re, diyar dike.

Bi vê sedemê du komcivîn li ser danûstendina agahdariyên girîng, zelalkirina pirsên têgînî û rêxistinî û herwiha gengeşekirina alîyên pedagojîk, radiwestin. Ev "Konferansa ZÇW" û "Komîteya Amadekarîya Konferansa ZÇW" ne. Di konferansa ZÇW'yê de, berpirsyariyên kûrsan û herwiha nûnerên sazîyên standard (yek ji nûnerîya mamosteyan, yek ji ya rêveberîya xwendegehê, yek ji ya mamosteyên almanî wek zimanê duyem (Awzd/DaZ) û yek ji desteya birêvebirîya xwendegehê) cî digirin. Wekî din Komîteya Amadekarîya Konferansa ZÇW'yê, Xwendegeha Pedagojî ya Bilind a Zurich'ê ya ku li ser kardayîna Birêvebirîya Perwerdehiyê ji bo mamosteyên ZÇW'yê perwerdeyan dide jî, tev li civînê dibin. Di Komîteya Amadekarîya Konferansa ZÇW'yê de, nûnerên hatine hîlbijartin ên birêvebirîyên kûrsên ên ZÇW'yê cî digirin.

Birêvebirîyên kûrsên ên ZÇW'yê li ser xebatên xwe bi awayekî birêkûpêk raporê didin Sazîya Xwendegeha-gel. Ji bo vê, ew bersiva pirsên taybetî didin û plana xwe ya hînkirinê ya wergerandine almanî û belgîyên din pêşkêş dikin.

Pêveka II: Ast û mijar – awirek giştî

Ev lîsteya mijaran wek piştgirîya ji bo plankirin û teşepêdana hîndekarîyê hatiye hizirîn. Ew nêrîneke giştî li ser bikaranîna kîjan mijar di kîjan astên xwendegehê yên di hîndekarîya ZÇW'yê de dikarin werin bikaranîn, dide. Di navê de gelek pêşniyazên mijaran hene. Ji ber bisînorbûna hejmara dersan, divê mamoste neqandinekê bikin.

Mijar jî parçeyekî Plana Hînkirinê-21ê ne û di polên asayî yên xwendegeha-gel de tên bikaranîn. Mijarên têkildar ên Qadên Şarezayîyê yên Plana Hînkirinê-21 bi girêdankê bi lîsteya li jêr ve hatine girêdan.

Mijar

Ez û yên din –

Jîyana Bi-hev-re

Girêdanka bi mijarên Plana Hînkirinê-21 ve:

[XMC.10](#) / [OÇE.1](#) / [OÇE.2](#) / [OÇE.5](#)

Asta 1

- Hevnasîn, silavdan, xwedanasîna beramberî
- Awayên kevneşopî û rêzgirên danûstendinê, yên li Baxçeyê Zarokan / li xwendegehê: rêzgir, birêveçûna dersê û adet, livûtevgerên dubarekar
- Bi giştî bi yên din re kirina tiştinan an tecrubekirin; hevaltî, devjengî, tiştên dikarim bi tena serê xwe bikim

Asta 2

- Kom û çandên cihêreng: rêzgir û nîrxên wekhev û cuda, rêzgirtina beramberî û nasîna herdu alîyan, nakokî û stratejiya çareserkirinê
- Ez kî me: çi min dike ez, ez girêdayî ku me
- Rolên zayendî: kur – keç
- Mafên zarokan

Asta 3

- Kes û kom, girêdayîbûn an biyanîbûn
- Jîyana Bi-hev-re ya piranîyan û kêmnîyan: Nijadperestî, gengeşe û bûyerên rojane
- Mînakbûn û rêberbûn: ji werzîş, zanyarî, çand û dîrokê
- Têkilîyên bi zayenda xwe û zayendên din re (hêvîkirinên taybetî yên çandî jî)
- Mafên mirovan

Mijar Malbat

Girêdanka bi mijarên Plana Hînkirinê-21 ve:

[XMC.10](#) / [OQE.2](#) / [OQE.5](#)

Asta 1

- Malbata min û xizimti; rêzgir û adetên di nav malbatê de

Asta 2

- Di nav malbatê de parvekirina kar û erkan
- Dîroka malbata min: Nifş û dara malbatî
- Awayên cihêreng ên malbatê

Asta 3

- Rolên endamên malbatê: guhertinên bi demê re, cudayiyên çandî
- Têgihîştina min (bi xwe) ya rolan
- Di girêdayîbûna dîrok û çandê de bikêrhatinê û awayên malbatê
- Nirxên xweyî; exlaq

Mijar Lîstik û dema vala

Girêdanka bi mijarên Plana Hînkirinê-21 ve:

[XMC.10](#) / [OQE.5](#)

Asta 1

- Lîstin: bi hev re û li cihûwarên cihêreng bi lîstokên cihêreng; lîstik û lîstokên nûjen û yên kevneşopar
- Dema vala û mijûlatî
- Amûrên destkarîyê û alavên xebatê.

Asta 2

- Xwereketkirin û vehisîn
- Livûtevgerên dema vala; werzîş, koma hevalan; komele
- Mijûlbûna bi medya dijîtal û medyayên din re
- Reklam

Asta 3

- Xwereketkirin û vehisîn
- Livûtevgerên dema vala; hevdiîna ciwanan, çanda ciwanan (mûzîk, ziman); koma hevalan, komele
- Mijûlbûna bi medya dijîtal û medyayên din re
- Reklam

Mijar

Nîştgeh, tax û bajar

Girêdanka bi mijarên Plana Hînkirinê-21 ve:

[XMC.8](#) / [ODC.3](#) / [ODC.4](#)

Asta 1

- Hawîrdora li Baxçeyê Zarokan û ya li xwendegehê
- Mala me / xaniyê me û hawîrdor

Asta 2

- Xanî (avayî) û niştgeh

Asta 3

- Niştgeh û rêbaza lêkirina avahîyan; bipêşdeçûnên dîrokî

Mijar

Şahî, adetên herêmî û mode

Girêdanka bi mijarên Plana Hînkirinê-21 ve

[XMC.7](#) / [ODC.2](#)

Asta 1

- Rojbûn û şahîyên din ên girîng, awayên cihêreng ên şahîyan
- Cilûberg û cilûbergên li gor her şahîyekê bi awayekî

Asta 2

- Pîrozbahîyên cihêreng ên şahîyan; kevneşopîyên olî
- Modeyên cilûbergan di guherteya demê de; cilûbergên pîşeyî, cilûberg û rol/rewş, cilûbergên bûne marka

Asta 3

- Çanda derketina derve û şahîyên şevê (partî)
- Di guherteya dîrokî de mode û hînbûnîyên tîn dubarekirin (adet)

Mijar

Tenduristî û xwarin

Girêdanka bi mijarên Plana Hînkirinê-21 ve:

[XMC.1](#) / [XT.7](#)

Asta 1

- Laşê min û laşê mirovan: endamên laş
- Yekerîya laşê min û yê din; pênc hest
- Paqijî
- Lênêrîna bijîjkî
- Xwarin û vexwerina tenduristî, hînbûnîyên xwarinê

Asta 2

- Tenduristî û nexweşî; rêbaza domandina jîyaneke tenduristî
- Xwarinûvexwarina jîyanî ji ku dertê, şînayî û fêkî yê li gor demsalê

Asta 3

- Werzîş, girêdayîbûn (kêşbûn)
- Xwarin; çandên xwarinê yê cihêreng ên girêdayî çand, dîrok û niştewarîyê
-

Mijar

Erdnîgarî

Girêdanka bi mijarên Plana Hînkirinê-21 ve:

[XMC.8](#)

Asta 1

- Navnîşanên erdnîgarî yê ji qada tecrubeyên zarokan (niştgeh, welatên-jêder, Swîsre, welatên cînar û hwd.); Têgehên bergehê (têgehên alîyên cînîşanî)
- Welatê min ê-jêder: Awireke giştî li ser erdnîgarîyê, avhewa

Asta 2

- Av, çîya û bajarên girîng ên welatên-jêder

Asta 3

- Taybetîyên erdnîgarî yê herêm û welatên jêder

Mijar

Xweza û teknîk

Girêdanka bi mijarên Plana Hînkirinê-21 ve:

[XMC.2](#) / [XMC.3](#) / [XMC.4](#) / [XT.1](#) / [XT.2](#) / [XT.8](#) / [XT.9](#)

Asta 1

- Ajal; ajalên kedî; ajal û şînayî; daristan
- Fêkî û sewze; çar element/hêman
- Demsal û veguherînên li xwezayê
- Têgehên demîn (sal, meh, hefte, roj, demhejmar -saet- êvar, nîvro, doh, îro, sibeh û hwd.), demên saetan
- Amûrên navmalê (têkberên navmalî)
- Siwarokên-livok ên zarok karibin bi xwe bi kar bînin (duçerxe/bisiklêt, xwelivok (trottinet), skûter û hwd.)

Asta 2

- Cureyên ajalan û cureyên şînayîyan (cureyên riwekan)
- Xeleka xwexwedîkirinê (ya xwarinûvexwarinê)
- Hewa û pêşbînîyên hewayê
- Parastina jîngehê, kersetên jîngehî
- Lîstokên dijîtal, amûrên (alavên) ragihandinê

Asta 3

- Ekolojî, xeterî û parastina jîngehê (jinûvêbikaranîn û avêtina bermayî û çopê jî di nav de)
- Gengeşeyên nû yên zanyarî (ceribandînên li ser ajalan, lêkolînên genetîkî û hwd.)
- Lîstokên dijîtal, amûrên (alavên) ragihandinê

Mijar

Wêje û huner

Girêdanka bi mijarên Plana Hînkirinê-21 ve:

[ziman](#)

Asta 1

- Stran, metelok û pêkenok, çîrok û çîvanok, pirtûkên bi wêne
- Reng; fîlm
- Çêkirina bi xwe ya destkarîyê û bi yên din re axavtina li ser

Asta 2

- Helbest, destan, fabl, helbest; pirtûkxaneyên navçandî
- Fîlm

Asta 3

- Mînakên ji wêjeya klasîk û nûjen
- Fîlm
- Hunerên dîtbarî, mûzîk û beşên din ên hunerî; hunermend

Mijar

Raborî û dîrok

Girêdanka bi mijarên Plana Hînkirinê-21 ve:

[XMC.9](#) / [CDC.6](#) / [CDC.7](#) / [CDC.8](#) / [OQE.4](#)

Asta 1

- “Gava ez biçûk bûm”
- Cudayîyên navbera berê - niha
- Serpêhatîyên kesani yê li welatên-jêder: geştûger, bînvedan

Asta 2

- Dîroka (çîroka) malbata min; koçberî (penaberî)
- Dîroka welatên-jêder: bûyerên girîng, efsaneyên li ser eslê xwe (derketina holê)

Asta 3

- Jînenîgarîya min (wek mînak li ser hînbûn an zimanan)
- Bipêşdeçûnên îroyîn ên civakî û siyasî yê li welatên-jêder
- Ol û bîrûbawerî (nêrîna li cîhanê)
- Perwerdeya siyasî (wek mînak, hîlbijartin û dengdan)

Mijar

Cîhana kar û bidawîanîna xwendinê

Girêdanka bi mijarên Plana Hînkirinê-21 ve:

[XMC.6](#) / [AKK.1](#) / [AKK.2](#) / [AKK.3](#)

Asta 1

- Pîşeyê mirovên ji derdora xwe ya kesî; pîşeyên li xwendegehê û li cihûwarên (wek mînak mêvanxane, polîs, nexweşxane, firoşgeh û hwd.)

Asta 2

- Pîşeyê xeyal dike; kesayetên mînakî yê ji beşên pîşeyên cihêreng
- Wateya bidawîanîna perwerdeyê û kar

Asta 3

- Neqandina pîşeyî û derbasbûna cîhana pîşeyî yan jî derbasbûna xwendegeheke pîşeyî ya li Swîsreyê û li welatên jêder: Pîşe û pêdivîyên wan, cudayîyên di navbera welatan de
- Pîşe û nasname; bikaranîna şarezayîyên xwe yê zimanî û transçandî; pirsên li gor taybetîya zayendan
- Aborî: beşên cihêreng, bipêşdeçûna dîrokî, bêkarî, sendîka.

Pêveka III: Çavkanî

Ev pêvek çavkanîya di metnê de hatîye vegotin vedihewîne. Hilbijartinek berfireh a materyal, wêje û çavkanîyên din ên ji bo bipêşdebirina zimanê yekem û pirzimanîyê dikare li ser malpera Sazîya Xwendegeha-gel were dîtin: www.zh.ch/hsk

Beşa Bipêşdebirina Perwerdehiya Navneteweyî (Proje yê Navneteweyî yê Perwerdehiyê) ya PH Zurich (2018): Materyalên ji bo hîndekarîya zimanên welatên-jêder; mijûlbûna bi zarava û zimanê standard re, Zurich: Xwendegeha Pedagojî ya Bilind a Zurich'ê.

Birêvebirîya Perwerdehiyê ya Kantona Zurich'ê (2017): Plana-hînkirinê ya ji bo xwendegehên-gel ên Kantona Zurich'ê.

Guidici, Anja û Buhlmann, Regina (2014): Hîndekarîya Ziman û Çanda welêt (ZÇW/HSK) Neqandinek ji pratîkeke baş a li Swîsreyê, Bern: Sekreterîya giştî ya EDK'ê.

